Regnskogfondet
RAINFORESTFOUNDATION NORWAY

Menneskerettigheter og ressurskonflikter i Amazonas

Innhold

KAPITTEL 1 Oppsummering og konklusjoner **SIDE 5**

KAPITTEL 2 Introduksjon og bakgrunn **SIDE 9**
Bakgrunn om Amazonas: Regnskogen og menneskene **SIDE 10**

KAPITTEL 3 Menneskerettigheter og urfolks rettigheter i Amazonaslandene **SIDE 15**
Menneskerettigheter **SIDE 15**
Urfolksrettigheter **SIDE 17**
To viktige rettigheter: Retten til land og retten til å bli hørt **SIDE 20**

KAPITTEL 4 Ressurskappløp og rettighetsbrudd i Amazonas **SIDE 25**
Menneske- og urfolksrettighetsforkjemperne blir angrepet **SIDE 25**
Et eksempel fra Brasil: Grunnleggende rettigheter trues **SIDE 27**
Et eksempel fra Peru: Olje, forurensing og rettighetsbrudd **SIDE 30**

KAPITTEL 5 Det økonomiske bakteppet: Utbyggingsboom fortrenger rettigheter **SIDE 35**
Økt konfliktnivå **SIDE 37**

KAPITTEL 6 To særskilt viktige rettigheter under press **SIDE 41**

KAPITTEL 7 Norge i Amazonas **SIDE 45**

KAPITTEL 8 Anbefalinger til norske myndigheter **SIDE 49**

AIDESEP Organisasjonen for Amazonasindianere i Peru
BNDES Den brasilianske utviklingsbanken
CIDOB Føderasjonen av urfolk i boliviansk Amazonas
CIMI Den katolske kirkens organ for urfolkssaker (Conselho Indigenista Missionário), Brasil
CNA Det brasilianske storbondelaget (Confederação da Agricultura e Pecuária do Brasil)
COSIPLAN Unionen av søramerikanske nasjoners råd for infrastruktur og planlegging
CPT Den katolske kirkens organer for jordspørsmål (Comissão Pastoral da Terra), Brasil
CSR Catholic Relief Services
FECONACO Organisasjonen for urfolk i Corrientes, Peru
FPIC Free, Prior and Informed Consent
IACHR Den interamerikanske menneskerettighetskommisjonen
ISA Miljø- og menneskerettighetsorganisasjonen Instituto Socioambiental, Brasil
ILO Den internasjonale arbeidsorganisasjonen
IIRSA Initiativet for regional integrering i Sør-Amerika
OAS Organisasjonen av amerikanske stater
UNASUR Unionen av søramerikanske nasjoner
UNDRIP FNs erklæring om urfolks rettigheter
UN REDD FNs klima- og skogprogram
UPR Universal Periodic Review, under FNs menneskerettighetsråd

Regnskogfondet
RAINFOREST FOUNDATION NORWAY

September 2013

© Regnskogfondet

Regnskogfondet kjemper for å bevare verdens regnskoger og sikre rettighetene til urfolk og skogfolk. Regnskogfondet samarbeider med over 70 urfolks- og miljøorganisasjoner i Sørøst-Asia, Oseania, Sentral-Afrika og Amazonas.

Regnskogfondet støtter prosjekter i tolv land.

I Norge jobber vi for å øke engasjementet for regnskogen og for å forhindre at norsk politikk og norske næringsinteresser bidrar til å ødelegge den.

Rapporten er produsert med støtte fra Utenriksdepartementet.

Regnskogfondet
Mariboes gate 8, 0183 Oslo.
Norway
Tel. (+47) 23 10 95 00
Email: regnskog@regnskog.no
www.regnskog.no

Forfattere:
Torkjell Leira og Regnskogfondet

Takk til:
Stener Ekern og
Maria Guzmán-Gallegos.

Forsidefoto:
Reuters

Design:
Concorde Design

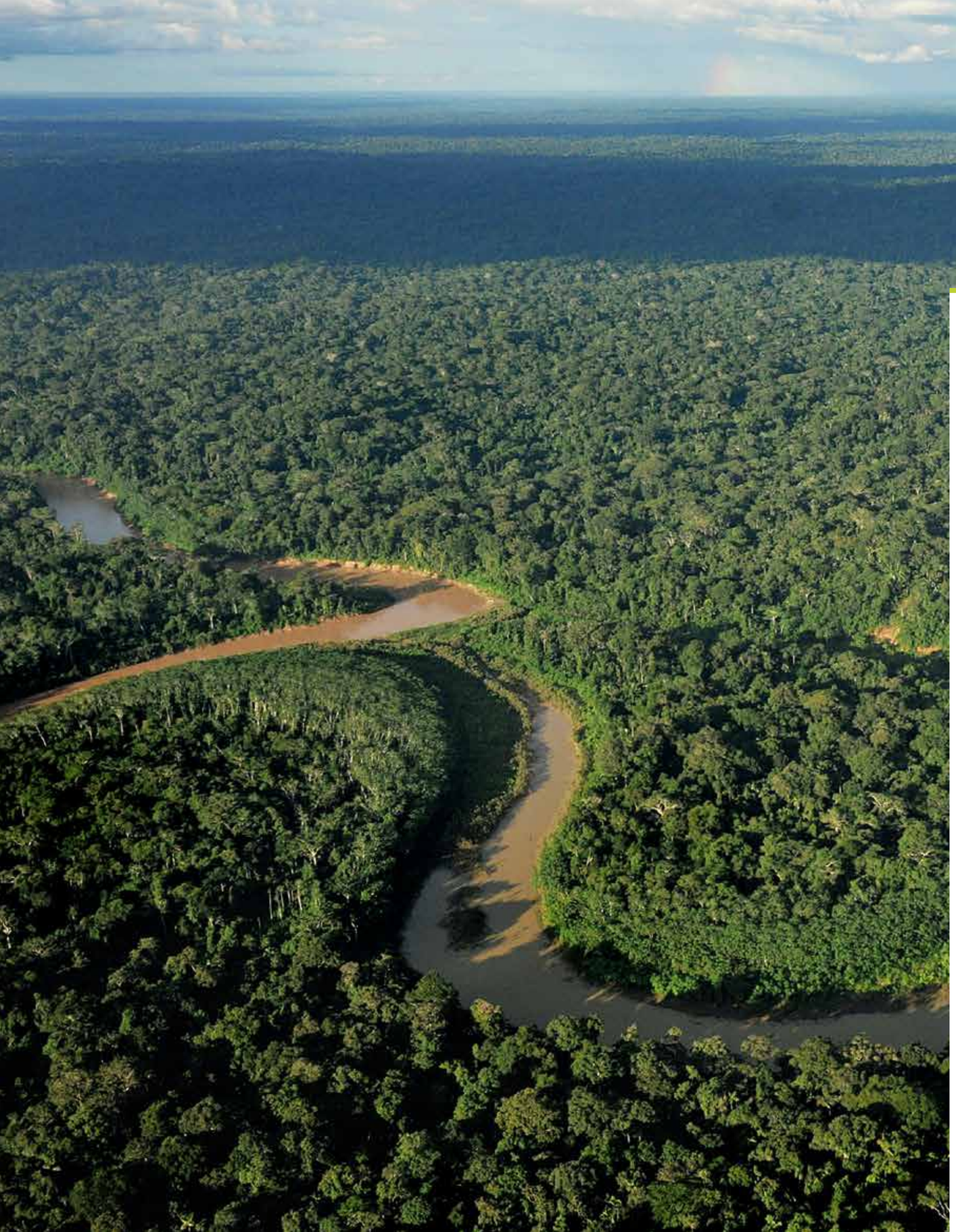

Foto: Walter Silvera

1. Oppsummering og konklusjoner

I denne rapporten diskuteres en urovekkende økning i menneskerettighetsbrudd i Amazonas-regionen. Menneskerettighetsforkjempere, miljøaktivister og urfolk angripes og settes under systematisk press, og rettigheter til land og til medbestemmelse brytes jevnlig.

Amazonas er verdens største regnskog. Tradisjonelt er det ulike urfolk som har bebodd hoveddelen av dette området, og 25 prosent av arealet i Amazonas er formelt anerkjent som urfolksterritorier. Urfolksområdene er også en effektiv måte å beskytte skogen på. Avskoging og problemer med ulovlig hogst er mindre i urfolksterritorier enn i andre områder, inkludert i naturreservater.

Amazonas og urfolksterritoriene er områder som er rike på naturressurser som tømmer, vann, olje og gass, gull og andre mineraler. Høye priser på energi og råvarer gjør disse ressursene svært ettertraktet. Dagens utvikling i Amazonas kjennetegnes av rask utvinning av naturressurser og store investeringer i infrastruktur; i stor grad regionalt koordinert. Den intensiverte jakten på ressurser fører til økt press på urfolks land, territorier og levesett. Deres rett til å delta i beslutningsprosesser som direkte påvirker deres livsgrunnlag blir stadig utfordret, og rapportene om økt vold mot menneskerettighetsforkjempere gir stor grunn til bekymring. Samtidig fortsetter en rekke småskala konflikter, som ulovlig tømmerhogst og gullgraving. Det totale omfanget av disse konfliktene utgjør et massivt press på urfolk og deres leveområder, og på organisasjoner og personer som arbeider for å beskytte menneskerettigheter og miljø i regionen.

Alle Amazonaslandene anerkjenner at de har urfolk og at disse har egne rettigheter. De fleste landene har undertegnet og forpliktet seg til de grunnleggende menneskerettighetskonvensjonene og internasjonale avtaler om urfolks rettigheter, som ILO-169-konvensjonen og FNs urfolkserklæring. Også på nasjonalt nivå har det til dels vært en positiv utvikling av lovverket som skal beskytte urfolk og deres rettigheter til blant annet land og medbestemmelse. På papiret har det altså skjedd viktige framskritt for urfolk de siste tiårene.

I virkeligheten er situasjonen en annen. FNs spesialrapportør for menneskerettigheter hevder at situasjonen for de som jobber for landrettigheter og miljøspørsmål på det amerikanske kontinentet er mer utsatt enn andre steder i verden. Mange aktivister blir drept på grunn av sitt arbeid for å sikre grunnleggende rettigheter, og konfliktene er ofte knyttet til store utvinningsprosjekter og landkonflikter. Dette underbygges av en oversikt over drap på personer som arbeider for å beskytte retten til land og naturressurser de siste ti årene. Antallet drap øker, og nesten 80 prosent av alle drapene i denne perioden skjedde i de tre Amazonaslandene Brasil, Peru og Colombia.

Den interamerikanske menneskerettighetskommisjonen rapporterer at det er en systematisk bruk av straffesaker mot menneskerettighetsforkjempere

i regionen. Ulike sivilsamfunnsaktører er også bekymret, og påpeker brudd på sivile rettigheter som ytringsfrihet, konflikter om landrettigheter og brudd på urfolks anerkjente rettigheter. Siktelser mot urfolksledere og lokalsamfunnsmedlemmer framstår som uforholdsmessige og politisk motiverte.

Det generelle bildet bekreftes av statistikk og eksempler fra enkeltland. I Peru rapporterer landets ombudsmann at antallet sosiale konflikter er nesten tredoblet siden 2008, og at miljøkonflikter utgjør to tredjedeler av totalen. I Bolivia ble antallet sosiale konflikter mer enn tredoblet fra 2009 til 2011, og i Brasil er antallet konflikter om jord og territorier høyere enn på ti år. I rapporten går vi nærmere inn på enkeltsaker som illustrerer dette. Rapporten viser også hvordan en konfronterende og autoritær diskurs fra statsledere er med på å undergrave menneskerettighetene, inkludert urfolks territorielle rettigheter.

Norge er en viktig aktør i Amazonas, og har i flere tiår har vært en sentral støttespiller for urfolks organisasjoner. Gjennom Norges klima- og skoginitiativ vil Norge støtte landenes tiltak mot avskoging med til sammen flere milliarder kroner over noen år. Samtidig investerer Norge i selskaper og næringer som bryter urfolks rettigheter og ødelegger regnskogen. Dette gir Norge et stort ansvar.

Det er nødvendig med sterkere søkelys på menneskerettighetssituasjonen i Amazonas for å forhindre at sitasjonen forverres ytterligere, og for å finne løsninger som gjør at økonomisk utvikling ikke går på bekostning av grunnleggende menneskerettigheter eller undergraver de rettigheter urfolk i regionen har oppnådd de siste tiårene.

Rapporten avsluttes med et sett anbefalinger til norske myndigheter om styrking av innsatsen for menneskerettigheter i Amazonas. Når menneskerettighetene er under press på den måten som dokumenteres i denne rapporten er det nødvendig å styrke menneskerettighetssiden av Norges engasjement i Amazonasregionen.

Foto: Karsten Thomassen

2. Introduksjon og bakgrunn

Denne rapporten er skrevet for å følge opp bekymringsmeldinger om økende press på menneskerettighetene til urfolk i Amazonas. Regnskogfondets samarbeidspartnere opplever en intensivering av konflikter over naturressurser i regnskogen, og peker på manglende demokratisk deltakelse og brudd på menneskerettighetene knyttet til store utbyggings- og utvinningsprosjekter. Regnskogfondet håper rapporten og anbefalingene kan bidra til et sterkere søkelys på den prekære menneskerettighetssituasjonen knyttet til ressurskonflikter i Amazonas-regionen. Ikke minst er det viktig at norske myndigheter bidrar til at norsk engasjement styrker rettighetssituasjonen, og ikke er med å svekke urfolks rettigheter og hensynet til bevaring av regnskog.

Videre i dette kapitlet følger en kort bakgrunn om Amazonas og sammenhengen mellom menneskerettigheter og regnskogsbevaring. I rapportens kapittel 3 undersøker vi først status for menneskerettigheter og urfolks rettigheter i de ni Amazonaslandene og sammenhengen mellom rettigheter og regnskogsbevaring. I kapittel 4 studerer vi hvordan disse formelle rettighetene respekteres i praksis, gjennom eksempler fra Peru og Brasil. Kapittel 5 og 6 legger an et mer overordnet perspektiv og diskuterer sammenheng mellom konfliktnivå og press på ressurser og menneskerettigheter i Amazonas. I kapittel 7 ser vi på Norges rolle i regionen, og til slutt gir rapporten anbefalinger til hvordan norske myndigheter kan bidra til at menneskerettighetene overholdes i Amazonas.

Rapporten er en del av Regnskogfondets kontinuerlige arbeid for å dokumentere sammenhengen mellom menneskerettigheter og bevaring av regnskog. Andre publikasjoner om rettighetsbasert regnskogsbevaring er Rights-Based Rainforest Protection (2012) og Rights and REDD in the Amazon Countries and Paraguay (2011).

Bakgrunn om Amazonas: Regnskogen og menneskene

Amazonas er verdens største regnskog. For å forstå dagens utvikling når det gjelder menneskerettighetssituasjonen er det nødvendig å se på sammenhengen mellom befolkning, miljø og naturressurser.

Amazonas strekker seg over et areal på 7,8 millioner kvadratkilometer i ni land i Sør-Amerika.[1] Omtrent to tredjedeler av Amazonas befinner seg i Brasil. 10 prosent ligger i Peru, mens Colombia, Bolivia og Venezuela alle har omtrent 6 prosent av Amazonas' areal innenfor sine grenser.

Til sammen bor det 33 millioner mennesker i Amazonas. Blant disse finnes det 385 urfolksgrupper, med en befolkning på til sammen 1,6 millioner mennesker.[2] I tillegg finnes det rundt 70 grupper av urfolk som selv har valgt å leve isolert fra storsamfunnet.[3] Selv om urfolk målt i antall personer er et lite mindretall av befolkningen, utgjør de størsteparten av det kulturelle mangfoldet i Amazonaslandene.

Menneskerettigheter og regnskogsbevaring

Å hindre brudd på menneskerettighetene er et mål i seg selv, i Amazonas' regnskog som i resten av verden. Et økende antall internasjonale studier viser samtidig at det er en klar sammenheng mellom sikring av urfolks og andre lokalsamfunns rettigheter, og bevaring av regnskogen. I en analyse fra Verdensbankens Independent Evaluation Group i 2011 sammenliknes ulike typer beskyttede områder i tropene. Forfatterne trekker fram at de strengeste naturvernkategoriene reduserer forekomsten av skogbranner, men at områder der lokalbefolkningen kan bruke naturressursene er enda mer effektive. Urfolks områder står i en særstilling. I Latin-Amerika, er det påvist at urfolksterritorier har ekstremt stor effekt for å redusere avskogingen.[4]

Samme konklusjon trekker en annen verdensomfattende studie. I en sammenlikning av hvor effektivt naturvernområder beskytter tropisk skog i forhold til områder som lokalsamfunnene er med å forvalte, konkluderer forfatterne med at

> skoger forvaltet av lokalsamfunn viste seg hovedsakelig å ha en lavere og mindre variabel årlig avskogingsrate enn vernede skoger.[5]

En av de siste publiserte studiene som undersøker sammenhengen mellom vernekategori og regnskogbeskyttelse i Amazonas ble publisert i mai 2013. I den undersøkes alle Amazonaslandene bortsett fra Brasil. Urfolksterritoriene i disse landene dekker 4,4 prosent av landarealet, men stod for bare 1,5 prosent av tapet i skogareal i perioden 2004–2012. I Brasil viser en omfattende undersøkelse at avskogingen er omtrent den samme i urfolksterritorier som i naturvernområder med høy formell beskyttelse. Her er det verdt å merke seg at urfolksterritoriene ofte ligger nær avskogingsfronten og er utsatt for et langt større press på skogressursene enn i skjermede naturreservater:

> Ubebodde beskyttede områder hadde en tendens til å være lokalisert langt unna områder med høye rater for avskoging og skogbrann. I motsetning til det ble urfolks områder ofte opprettet som svar på at avskogingen bredde om seg, og mange forhindret avskoging fullstendig til tross for mye avskoging langs grensene.[6]

Urfolksterritorier er de som best beskytter regnskogen. Forfatterne bak undersøkelsen antyder at det henger sammen med det faktum at lokalbefolkningen har interesse av langsiktig beskyttelse av sitt livsgrunnlag. Dette stemmer godt med Regnskogfondets praktiske erfaring i felt.[7] Sammenhengen mellom rettigheter og regnskogsbeskyttelse handler om selvbestemmelse og anerkjente territorier. Der urfolk har lovfestet og langsiktig kontroll over jorda og ressursene, er det lagt et bedre grunnlag for langsiktig bevaring av skog enn det som gjelder for de aller fleste andre forvaltningsformer.

Forståelse av denne tette sammenhengen mellom urfolks rettigheter og det å forvalte skogen langsiktig, må ligge til grunn også når vi ser på menneskerettighetssituasjonen i regionen og de trusler urfolk står overfor.

Foto: Vincent Rosenblatt

1 Grensene er definert av en kombinasjon av regnskogdekkets utbredelse, Amazonas- og Orinocoelvenes nedbørsfelt og politisk-administrative grenser. Kilde: RAISG (2013) Amazonia under pressure. Tilgjengelig på http://raisg.socioambiental.org/mapa

2 RAISG (2013) Amazonia under pressure. Tilgjengelig på http://raisg.socioambiental.org/mapa

3 «Ukontaktede» eller «isolerte» indianere er betegnelser på grupper av urfolk som frivillig lever isolert fra storsamfunnet. I de fleste tilfellene har gruppen vært utsatt for overgrep fra tømmerhuggere, gullgravere, veiarbeidere eller liknende, og har trukket seg lenger inn i skogen for å unngå kontakt med majoritetssamfunnet.

4 Nelson A. & Chomitz, K. M. (2011) Effectiveness of Strict vs. Multiple use Protected Areas in Reducing Tropical Forest Fire: A Global Analysis Using Matching Methods. PLoS ONE 6(8): Tilgjengelig på: http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0022722

5 Porter-Bolland, L. et al. (2011) Community Managed Forests and Forest Protected Areas: An Assessment of their Conservation Effectiveness Across the Tropics. Forest Ecology and Management, vol 268, pp 6-17. Tilgjengelig på: http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378112711003215

6 Nepstad, D. et al. (2006) Inhibition of Amazon Deforestation and Fire by Parks and Indigenous Lands. Conservation Biology Volume 20, No. 1, pp 65–73. Tilgjengelig på: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1523-1739.2006.00351.x/abstract;jsessionid=700A85B073339AEFCC6F88A6FAC3E9C0.d01t02?deniedAccessCustomisedMessage=&userIsAuthenticated=false

7 Regnskogfondet (2012): Rights-based Rainforest Protection.

En av de lokale quechua-indianerne inspiserer oljesøl i regnskogen i Peru. Vannet og jordsmonnet er svært forurenset av olje og tungmetaller etter flere tiår med oljelekkasjer og utslipp av spillvann direkte i elvene. Foto: Stefan Kistler

Fakta:

- Amazonas er 7,8 millioner kvadratkilometer (mer enn 20 ganger Norges areal).
- utgjør over halvparten av jordas gjenværende regnskogsområder.
- Skogen dekker områder i ni ulike land (Brasil, Colombia, Peru, Venezuela, Ecuador, Bolivia, Guyana, Surinam og Fransk Guyana).
- Det er verdens største elvesystem, i Amazonaselven renner 15 prosent av verdens overflateferskvann.
- Amazonas huser verdens største biologiske mangfold og er hjemmet til nesten 400 ulike folkegrupper.

Kulturelt og biologisk mangfold

Amazonas er hjem for et forbløffende biologisk mangfold. Mellom 50 og 80 prosent av alle artene på landjorda finnes i regnskogen, og i Amazonas finnes mer enn halvparten av all gjenværende regnskog.

Flere studier har dokumentert at det er en påfallende sammenheng mellom områder med kulturelt og biologisk mangfold. I FNs «State of the world's indigenous peoples» heter det:

Områdene [urfolk] bebor sammenfaller ofte med områder med høyt biologisk mangfold, og en sterk korrelasjon mellom områder med høyt biologisk mangfold og områder med stort kulturelt mangfold er etablert.[8]

Det er mange årsaker til denne sammenhengen. Én er åpenbart at urfolk har valgt å bosette seg i områder med høyt biologisk mangfold. En annen årsak er at urfolk bevisst har endret naturmiljøet der de har levd, og at dette har ført til økt biologisk mangfold. I Amazonas er det for eksempel dokumentert en rekke områder der urfolk gjennom århundrer har forbedret jordsmonnet, bygd opp terrasser for jordbruk i våtmarksområder og importert frø og planter fra andre områder.[9] [10]

Amazonas' rolle i kampen mot klimaendringene

Avskoging i Amazonas har inntil nylig vært det suverent største bidraget til utslipp av klimagasser i Sør-Amerika. Dette til tross for at kontinentet har nærmere 400 millioner innbyggere, et titalls millionbyer, storstilt gruvedrift, tallrike smelteverk og mye industri. I Brasil, Sør-Amerikas industrielle lokomotiv, har avskoging stått for 60–70 prosent av utslippene, og landet har ligget på fjerdeplass blant verdens verste klimagassforurensere.[11]

Avskoging og skogødeleggelse i utviklingsland står for rundt 15 prosent av verdens samlede klimagassutslipp. Anslagene over hvor mye karbon som fortsatt finnes i regnskogen varierer betydelig.[12] Uansett er karbonlageret så stort, og de årlige utslippene av klimagasser fortsatt så høye, at det å stanse avskogingen i Amazonas er avgjørende i kampen mot klimaendringene de neste hundre årene.

8 FN (2010:84) State of the World's Indigenous People's. Tilgjengelig på http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/SOWIP_web.pdf

9 Bensusan, N. og Lima, A. (2003) Quem cala consente? Subsídios para a proteção aos conhecimentos tradicionais (Documentos ISA no 8) São Paulo, Brasil: Instituto Socioambiental (ISA). Tilgjengelig på: http://www.socioambiental.org/banco_imagens/pdfs/70.pdf

10 Mann, Charles C. (2005) New Revelations of the Americas Before Columbus. Alfred A. Knopf: New York.

11 World Resources Institute, Climate Data Explorer. Tilgjengelig på http://www.wri.org/project/cait

12 Zarin, D. J. (2012) Carbon from Tropical Deforestation. Science Vol. 336 no. 6088 pp. 1518-1519. Tilgjengelig på http://211.144.68.84:9998/91keshi/Public/File/41/336-6088/pdf/1518.full.pdf

Foto: Regnskogfondet

3. Menneskerettigheter og urfolks rettigheter i Amazonaslandene

I dette kapitlet tar vi for oss den formelle menneskerettighets- og urfolkssituasjonen i Amazonaslandene, samt hvordan internasjonale organer og organisasjoner overvåker denne. Det er betydelige variasjoner mellom landene når det kommer til hvor mye land som faktisk er anerkjent og titulert, og i alle landene ser vi at det er store interessemotsetninger og et betydelig konfliktpotensial knyttet til territoriene og ressursene.

Menneskerettigheter

Den formelle menneskerettighetssituasjonen i Amazonas er relativt god om man ser på landenes grunnlover og tilslutningen til internasjonale bestemmelser. Alle de ni Amazonaslandene har ratifisert FNs to grunnleggende menneskerettighetskonvensjoner (1966): konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Disse konvensjonene gir landenes innbyggere like rettigheter, inkludert tradisjonelt marginaliserte grupper som urfolk og etterkommere av afrikanske slaver.

Sju av de ni landene har også ratifisert den amerikanske menneskerettighetskonvensjonen (1969) under Organisasjonen av Amerikanske Stater (OAS). Unntakene er Fransk Guyana, som i egenskap av å være et fransk oversjøisk fylke juridisk sett er en del av Europa, og Guyana. Venezuela ratifiserte konvensjonen i 1977, men trakk seg i september 2012.[13]

13 Én årsak var at Venezuelas myndigheter mente at den interamerikanske menneskerettighetskommisjonen (IACHR) blande seg inn i landets interne saker. Utmeldelsesprosessen tar 12 måneder, slik at landet effektivt vil være ute av det amerikanske menneskerettighetssystemet fra september 2013.

Hvem har underskrevet hva?

	Har ratifisert FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (1966)	Har ratifisert FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (1966)	Har ratifisert den amerikanske menneske-rettighets-konvensjonen (1969)	Har ratifisert ILOs konvensjon 169 (1989)	Stemte for FNs erklæring om urfolks rettigheter (UNDRIP) (2007)
Bolivia	JA	JA	JA	JA	JA
Brasil	JA	JA	JA	JA	JA
Colombia	JA	JA	JA	JA	JA **
Ecuador	JA	JA	JA	JA	JA
Fransk Guyana	JA	JA	*	NEI	JA
Guyana	JA	JA	NEI	NEI	JA
Peru	JA	JA	JA	JA	JA
Surinam	JA	JA	JA	NEI	JA
Venezuela	JA	JA	JA / NEI ***	JA	JA

* Fransk Guyana er et «oversjøisk departement» som tilhører Frankrike. Landet kan derfor ikke ratifisere den amerikanske menneskerettighetskonvensjonen.

** Colombia avsto fra å stemme i 2007, men har senere sluttet seg til erklæringen.

*** Venezuela ratifiserte den amerikanske menneskerettighetskonvensjonen i 1977, men trakk seg i 2012.

Kilder: FN og OAS

Som hovedregel har landene tilsluttet seg de ulike menneskerettighetskonvensjonene. Amazonaslandenes grunnlover tar i stor grad hensyn til disse internasjonale menneskerettighetskonvensjonene, men de er i varierende grad innarbeidet i nasjonal lovgivning.[14]

Alle grunnlovene i Amazonaslandene er skrevet etter 1987, med unntak av Guyana og Fransk Guyana. Grunnlovene har tatt opp i seg moderne menneskerettighetsprinsipper, og i noen tilfeller er de nye grunnlovene verdensledende når det gjelder å respektere de kollektive rettighetene til urfolk (Bolivia) og de iboende rettighetene til naturen (Ecuador).

Internasjonale organer overvåker landene

De ulike menneskerettighetskonvensjonene har egne ekspertkomiteer som følger opp landenes implementering av konvensjonenes bestemmelser. I tillegg har både OAS og Menneskerettighetsrådet i FN systematiske gjennomganger av menneskerettighetssituasjonen i medlemslandene. Disse rapporteringene viser tydelig at det er langt mellom teori og praksis i Amazonaslandene.

I FNs menneskerettighetsråds generelle gjennomganger, de såkalte Universal Periodic Reviews (UPR), gjennomgås korte landrapporter laget av landene selv. Gjennomgangene er overveiende positive, og står således i kontrast til andre, mer detaljerte vurderinger. I rapportene for Bolivia (2010), Brasil (2012), Peru (2012) og Venezuela (2012) får landene skryt for mindre fattigdom, bedre helse og utdanning, samt bedre systemer for å etterforske og straffe menneskerettighetsbrudd. Når det gjelder situasjonen for landenes urfolk, rapporterer FN om framgang på det juridiske området, men unnlater å gå inn i utfordringene omkring konkrete brudd på deres rettigheter.[15]

Rapportene fra ekspertkomiteene knyttet til FNs menneskerettighetskonvensjoner er mer detaljerte og kritiske enn UPR. Et godt eksempel er behandlingen av Ecuador i FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter i november 2012. I oppsummeringen uttrykker komiteen blant annet bekymring for en rekke saker, deriblant at domstolene ikke er uavhengige, diskriminering av urfolk, og gruvedrift på lokalsamfunns land uten forutgående konsultasjoner.[16]

OAS har to organer som følger menneskerettighetssituasjonen i medlemslandene: Den interamerikanske menneskerettighetskommisjonen (IACHR) og Den interamerikanske menneskerettighetsdomstolen (se boks for detaljer). Disse organenes uttalelser er mer detaljerte, mer konkrete og langt mer kritiske til medlemslandene enn FNs UPR-rapporter.

Forskjellen mellom kommisjonen og domstolen

Det interamerikanske menneskerettighetssystemet har to hovedorganer: kommisjonen (IACHR) og domstolen. Begge organer vurderer klager om rettighetsbrudd i medlemslandene. Kommisjonen har sete i Washington D.C. i USA, og arbeider hovedsakelig gjennom høringer, rapporter og landbesøk og har kun mandat til å gi anbefalinger til medlemslandene. Domstolen holder til San José i Costa Rica. Den kan få oversendt saker fra kommisjonen der landene ikke har fulgt opp dens anbefalinger. Domstolen kan gjennom sine dommer pålegge medlemslandene å endre politikk og lovverk.

IACHRs bekymringer for Amazonslandene dreier seg blant annet om vold og manglende offentlig sikkerhet, straffrihet for overgrep begått av politi og militære styrker, angrep på rettighetene til urfolk, og angrep på menneskerettighetsforkjempere og sosiale ledere. IACHR har lenge vært spesielt opptatt av urfolks rettigheter, og kommet med flere rapporter om temaet de siste årene.[17]

Rettsprosessene i den interamerikanske menneskerettighetsdomstolen strekker seg gjerne over mange år, men når dommene foreligger er de svært viktige. For det første bestemmer de hva statene skal gjøre i den aktuelle saken. For det andre skaper de presedens i det interamerikanske menneskerettighetssystemet, og for det tredje påvirker de andre internasjonale og nasjonale rettsnormer om det aktuelle temaet. Som vi skal se senere i dette kapittelet har domstolen kommet med flere betydningsfulle avgjørelser om urfolks rettigheter de siste årene.[18]

Fra sivilsamfunnet har blant andre Amnesty International publisert rapporter om menneskerettighetssituasjonen i Amazonaslandene. Disse likner IACHR sine vurderinger. Amnesty er særlig opptatt av forfølgelse av menneskerettighetsforkjempere og den utbredte straffriheten i regionen.[19]

Urfolksrettigheter

Urfolk er, som alle innbyggere i land som har ratifisert FNs og OAS' menneskerettighetskonvensjoner, omfattet av disse *som individer*. De generelle menneskerettighetene anerkjenner også at enkelte grupper har kollektive rettigheter. I tillegg er urfolk tilkjent rettigheter *som folkegrupper* gjennom ulike konvensjoner og erklæringer (se oversikten på side 16). Disse kommer i tillegg til de grunnleggende menneskerettighetene, og har som hensikt å beskytte de særegne kollektive aspektene ved livet til urfolk.

I FNs erklæring om urfolks rettigheter (UNDRIP) fra 2007 heter det at FNs generalforsamling:

> er bekymret over at urfolk opp gjennom historien har lidd urett som følge av at de blant annet har vært kolonisert og fratatt sine landområder, territorier og ressurser, og dermed blitt forhindret til å utøve sine rettigheter, særlig retten til utvikling i samsvar med sine egne behov og interesser. [20]

Alle Amazonaslandene har stemt for erklæringen, og stiller seg således offisielt bak denne erkjennelsen.

De to viktigste instrumentene for urfolks rettigheter globalt er Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) sin konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (1989) og FNs erklæring om urfolks rettigheter (2007).

ILOs konvensjon 169 skal sikre urfolks rett til selv å velge sin framtid og beskytte dem mot ufrivil-

14 IACHR (2009) Indigenous And Tribal Peolple's Rights Over Their Ancestral Lands And Natural Resources. OAS official records, doc 56/09.

15 Universal Periodic Review for Bolivia 2010, Brazil 2012, Peru 2012 og Venezuela 2012.

16 FN (2012) Committee on Economic, Social and Cultural Rights considers report of Ecuador. Forfatters oversetting. Tilgjengelig på: http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=12791&LangID=E

17 Blant annet IACHR (2009) Indigenous and Tribal People's Rights over their Ancestral Lands and Natural Resources. OAS official records, doc 56/09.

18 Blant annet Saramaka vs. Surinam (2007) og Sarayaku vs. Ecuador (2012)

19 Amnesty Internationals årsrapporter for 2012 og 2013.

20 FNs erklæring om urfolks rettigheter. Tilgjengelig på: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/tema/samepolitikk/internasjonalt_urfolksarbeid/fns-erklaring-om-urfolks-rettigheter1.html?id=629670

lig assimilering. Konvensjonen berører mange aspekter ved urfolks liv, som for eksempel retten til tospråklig utdanning, et godt miljø, landrettigheter, rett til å bli konsultert og delta i beslutningsprosesser og beskyttelse av kulturelle verdier. Konvensjonen er juridisk bindende. Stater som har ratifisert den har dermed forpliktet seg til å innfri deres bestemmelse. Alle de seks største Amazonaslandene – Bolivia, Brasil, Colombia, Ecuador, Peru og Venezuela – har ratifisert konvensjonen. De tre Guyana-landene – Guyana, Surinam og Fransk Guyana – har ikke ratifisert den.

FNs erklæring om urfolks rettigheter (UNDRIP) tar for seg aspekter som selvbestemmelse, territorier, helse, utdanning og kultur, og den går i mange tilfeller lenger enn ILOs konvensjon 169 i å stadfeste urfolks rettigheter. Som erklæring er ikke dokumentet juridisk bindende, men normene den fremmer er i økende grad blitt retningsgivende i internasjonal lov. Som nevnt tidligere, har alle de ni Amazonaslandene stemt for FNs urfolkserklæring.

Alle Amazonaslandene anerkjenner at de har urfolk og at disse har egne rettigheter. Den overordnede, formelle rettighetssituasjonen til urfolk i Amazonaslandene er dermed bedre enn i mange andre land i verden. I praksis er imidlertid urfolk blant de mest sårbare og utsatte gruppene i hele Sør-Amerika. Urfolk skårer systematisk lavere på statistikker over helse, utdanning og fattigdom, og de er mye mer utsatt for vold og overgrep enn resten av befolkningen.[21] Dette understøttes blant annet av Amnesty International, som uttrykker bekymring for urfolks situasjon i sine siste årsrapporter, og har fulgt opp urfolks rettigheter i mange spesialrapporter.[22]

21 ECLAC (2006) Indigenous People's of Latin America: Old Inequalities, Mixed Realities and New Obligations for Democracies in the Twenty-First Century. Kapittel tre i Social Panorama of Latin America 2006. Tilgjengelig på: http://www.eclac.org/publicaciones/xml/4/27484/PSI2006_Cap3_IndigenousPeople.pdf

22 Blant annet Amnesty International (2011) Sacrificing Rights in the Name of Development.

Urfolks rettigheter i Amazonaslandenes lovgivning

Som tidligere nevnt er grunnlovene i de fleste Amazonaslandene under 25 år gamle, og de reflekterer de viktigste internasjonale menneskerettighetskonvensjonene.

Bolivia er et godt eksempel. Landet har offisielt anerkjent ILOs konvensjon 169 og UNDRIP som nasjonal lov, og i den nye grunnloven fra 2009 står det allerede i artikkel 1 at Bolivia er en plurinasjonal stat bygd på blant annet kulturell, språklig og juridisk pluralisme. I artikkel 2 heter det:

> Gitt den førkoloniale eksistensen av urfolk [...] og deres nedarvede kontroll over sine territorier, er deres selvbestemmelse innenfor statens enhet garantert, noe som inkluderer deres rett til autonomi, selvstyre og kultur, anerkjennelse av deres institusjoner og konsolidering av deres territorielle enheter [...].[23]

I Brasil kom urfolks rettigheter inn i grunnloven fra 1988. Der anerkjennes blant annet deres rett til territorier og spesialtilpasset helse og utdanning. Grunnloven i Colombia (1991) garanterer urfolks territorielle rettigheter, og er den grunnloven i Amazonas som går lengst i å respektere og fremme urfolks selvbestemmelse.[24]

I Peru ble den gjeldende grunnloven vedtatt i 1993 under det autoritære styret til daværende president Alberto Fujimori. Grunnloven gir konstitusjonell rang til internasjonale konvensjoner om menneskerettigheter som Peru har ratifisert, blant annet ILO 169. Det betyr at konvensjonen er overordnet nasjonalt lovverk.

I Venezuela ble urfolks rettigheter for første gang anerkjent i den nye grunnloven av 1999. Grunnloven gir staten ansvar for å anerkjenne urfolks territorier, og ansvar for at urfolk er representert i nasjonalforsamlingen. I 2005 ble urfolks rett til egen sosial og politisk organisering lovfestet.[25] Ecuadors nye grunnlov fra 2008 ga landets urfolk et bredt sett av rettigheter, blant annet retten til fri

23 (ILO (2009:20) Indigenous and Tribal People's Rights in Practice. Tilgjengelig på http://www.ilo.org/indigenous/Resources/Guidelinesandmanuals/WCMS_106474/lang--en/index.htm

24 Little, P. E. (2013) Megaproyectos en la Amazonía.

25 (ILO 2009:42-43) Indigenous & tribal peoples' rights in practice. Tilgjengelig på http://www.ilo.org/indigenous/Resources/Guidelinesandmanuals/WCMS_106474/lang--en/index.htm

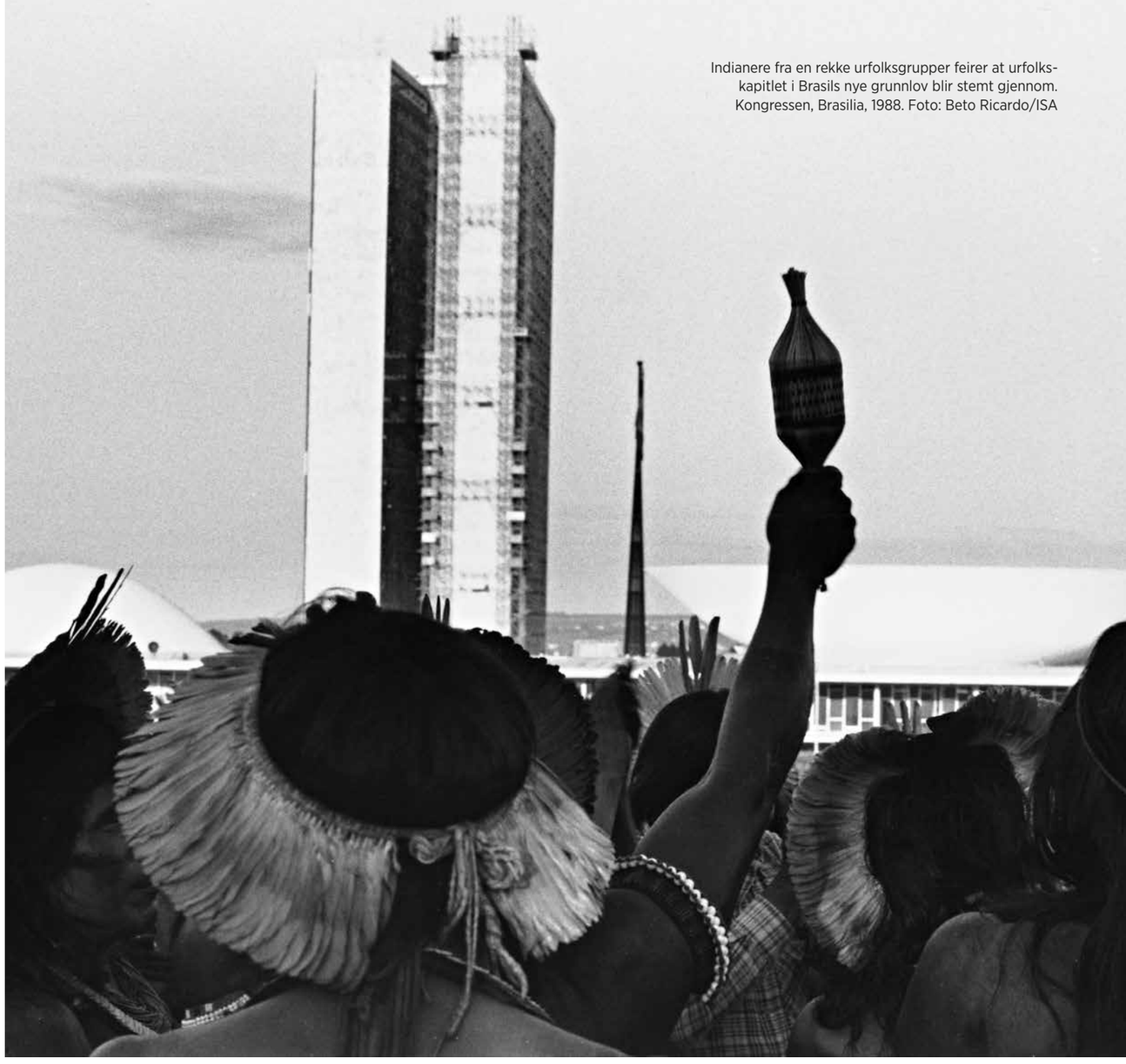

Indianere fra en rekke urfolksgrupper feirer at urfolkskapitlet i Brasils nye grunnlov blir stemt gjennom. Kongressen, Brasilia, 1988. Foto: Beto Ricardo/ISA

og informert forhåndskonsultasjon. I Guyana anerkjenner grunnloven prinsipielt urfolks status som egne folk og deres rettigheter til land og naturressurser. I Surinam og Fransk Guyana finnes ingen lovgivning som anerkjenner urfolks rettigheter som folk.[26]

Mens grunnlovene i Amazonaslandene i hovedsak anerkjenner grunnleggende urfolksrettigheter, er det øvrige nasjonale lovverket ofte svakere. I flere tilfeller er ikke nasjonale lover i samsvar med landenes grunnlover, og med de internasjonale konvensjonene landene har forpliktet seg til. Blant annet er dette tilfelle i Peru, der lovverket kun åpner for å anerkjenne små landsbyområder, ikke deres tradisjonelle territorier, der urfolkene jakter, fisker og har sine hellige steder.

Guyana har også en egen lov som regulerer urfolks rettigheter: Amerindian Act (2006). Den inneholder en rekke svakheter som blant annet har blitt kraftig kritisert av FNs komite mot rasediskriminering og av den guyanesiske urfolksorganisasjonen Amerindian Peoples Association.

26 Regnskogens tilstand 2005. Oslo, Regnskogfondet.

To viktige rettigheter: Retten til land og retten til å bli hørt

Retten til land og urfolks rett til å bli konsultert i spørsmål som angår dem er grunnleggende for at andre rettigheter kan oppfylles, slik som retten til rent vann og mat, helse, utdanning og politisk deltakelse.

1. Retten til land, territorier og ressurser

Til sammen er 27,5 prosent av Amazonas offisielt anerkjent som urfolksterritorier, fordelt på over 2300 områder.[27] I tillegg er en lang rekke krav om nye, og om utvidelse av gamle, territorier til behandling hos nasjonale myndigheter. Mange av disse territoriene overlappes av tømmer-, gruve-, olje- og gasskonsesjoner.

Urfolk har en spesiell tilknytning til jorda, elvene, skogene og fjellene der de lever. Det er stedene der deres forfedre og formødre har levd, og hvor deres kunnskap, religion, kultur og verdensanskuelse er blitt utviklet. For de fleste urfolk har land og territorier derfor en spirituell verdi som langt overstiger de økonomiske og estetiske aspektene som er knyttet til områdene. Denne særegne tilknytningen er årsaken til at retten til land, territorier og ressurser er så sentral i all urfolkslovgivning. I UNDRIP er denne rettigheten formulert slik (artikkel 26):

> 1. Urfolk har rett til de landområder, territorier og ressurser de tradisjonelt har eid eller befolket, eller som de på annen måte har brukt eller ervervet.[28]

UNDRIP slår altså fast at urfolk har rett til de områdene de tradisjonelt har befolket og de ressursene som finnes der. Videre i samme artikkel fastslår erklæringen at det er statene som har ansvar for å anerkjenne, avgrense og beskytte disse områdene. Også ILOs konvensjon 169 stadfester urfolks rett til sine tradisjonelle landområder og statenes plikt til å anerkjenne dem. I artikkel 14 heter det:

> 1. Vedkommende folks rettigheter til eierskap og besittelse av de landområder der de tradisjonelt lever, skal anerkjennes. […]
>
> 2. Regjeringene skal etter behov iverksette nødvendige tiltak for å identifisere de landområder der vedkommende folk tradisjonelt lever, og sikre effektivt vern av deres rettigheter til eierskap og besittelse. [29]

ILO spesifiserer i sin guide til konvensjon 169 at denne rettigheten omfatter «hele territoriet de bruker, inkludert skoger, elver, fjell og kyststrøk, på overflaten og under overflaten.»[30]

Ifølge konvensjonens artikkel 15 (1) skal urfolk også ha rett til ressursene på disse territoriene, og i sin guide påpeker ILO at «disse ressursene omfatter både fornybare og ikke-fornybare ressurser, slik som tømmer, fisk, vann og mineraler.»[31]

På dette området skiller Amazonaslandenes lovgivning seg fra ILOs konvensjon 169. I de fleste grunnlovene slås det fast at olje-, gass- og mineralressurser tilhører staten. Dette er en viktig kilde til konflikt i Amazonas.

Den interamerikanske menneskerettighetsdomstolen har gjennom flere domsavsigelser slått fast at urfolks rett til land og territorier er et viktig prinsipp. I en viktig kjennelse fra 2001 påbyr domstolen Nicaragua å endre nasjonal lovgivning for å kunne anerkjenne territoriet til urfolksgruppen Awas Tingni Mayagna.[32] I 2005 slo domstolen fast at urfolks territorielle rettigheter også inkluderer fysisk avmerking av territoriene. I saken mellom urfolksgruppen Yakye Axa og Paraguay sier domstolen at «bare abstrakt eller juridisk anerkjennelse av land, territorier eller ressurser er praktisk talt meningsløst hvis eiendommen ikke er fysisk avgrenset og etablert.»[33] I en banebrytende domsavsigelse fra 2007 støtter domstolen det afrikansk-ættede samfunnet Saramaka og deres krav om territorier i Surinam. Domstolen slår fast at deres rett til territorier ikke er avhengig av nasjonal lovgivning, men har grunnlag i deres sedvanerett og tradisjonelle bruk av området.[34]

Amazonaslandenes ulike implementering av territorielle rettigheter

Selv om grunnlovene i de seks største Amazonaslandene refererer til urfolks rett til sine tradisjonelle leveområder, varierer både den mer detaljerte reguleringen, og ikke minst praksisen rundt det å anerkjenne og avgrense urfolks territorier. I noen land, som Bolivia, Brasil og Colombia, finnes flere store urfolksterritorier som omfatter hele, eller i hvert fall store deler av urfolkenes tradisjonelle leveområder. I Peru, derimot, er små, avgrensede landsbyområder vanligst.[35]

I de fleste tilfeller gir den nasjonale lovgivningen urfolk rett til ressursene som finnes over bakken på deres territorier, i tråd med UNDRIP og ILOs konvensjon 169. Samtidig er det som oftest staten som eier ressursene under jorda, slik som olje, gass og mineraler. Dette er til en viss grad spesielt for land i Latin-Amerika, og henger sammen med den spanske tradisjonen om kongens enerett på gruvedrift. I Brasil eier staten også vannkraftpotensialet på urfolks territorier. Disse ressursene er av stor verdi for statene, men å utvinne dem er ikke uproblematisk. Leting etter og utvinning av slike ressurser på urfolks territorier har ført til en lang rekke konflikter. Ofte henger disse konfliktene sammen med manglende konsultasjon med den aktuelle urfolksgruppen.

2. Retten til selvbestemmelse, konsultasjon og samtykke

Urfolk har ifølge internasjonal lov en klar rett til selvbestemmelse. UNDRIP stadfester i artikkel 3 at

> Urfolk har rett til selvbestemmelse. I kraft av denne rett bestemmer de fritt sin politiske stilling og fremmer fritt sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.[36]

Hva betyr fritt, informert forhåndssamtykke?

Fritt, informert forhåndssamtykke (ofte omtalt med den engelske forkortelsen for Free, Prior and Informed Consent – FPIC) har vært et av de aller viktigste kravene for den internasjonale urfolksbevegelsen i en årrekke. Formuleringen er tatt inn i FNs urfolkserklæring, men hva det skal bety i praksis er det uenighet om. Frontene står ofte mellom berørte urfolk på den ene siden og nasjonale myndigheter og private selskaper på den andre. Det er laget mange guider til hvordan begrepet skal forstås. En av de siste er laget av FNs klima- og skogprogram (UN-REDD), basert på definisjonen til FNs permanente forum for urfolkssaker, og med økonomisk støtte fra Norge. Et veldig kort sammendrag av guiden følger nedenfor.

Fritt: Det berørte samfunnet skal selv lede prosessen, uten noen typer press eller tvang utenfra.
Informert: All informasjon skal være objektiv, presis og komplett, og være fritt tilgjengelig på et passende språk og i et passende format.
Forhånds: All informasjon skal foreligge så tidlig at det berørte samfunnet skal kunne evaluere den og avgi sin beslutning før aktivitetene kan begynne.
Samtykke: En kollektiv beslutning som er nådd gjennom samfunnets tradisjonelle beslutningsprosesser, og som kan være både ja og nei til de planlagte aktivitetene.[1]

27 RAISG (2012) Amazonia under pressure. Tilgjengelig på http://raisg.socioambiental.org/mapa

28 FNs erklæring om urfolks rettigheter. Tilgjengelig på: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/tema/samepolitikk/internasjonalt_urfolksarbeid/fns-erklaring-om-urfolks-rettigheter1.html?id=629670

29 ILOs konvensjon 169. Tilgjengelig på: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/tema/samepolitikk/midtspalte/ilokonvensjon-nr-169-om-urbefolkninger-o.html?id=451312

30 ILO (2009:92) Indigenous and Tribal People's Rights in Practice. Tilgjengelig på http://www.ilo.org/indigenous/Resources/Guidelinesandmanuals/WCMS_106474/lang--en/index.htm. Forfatters oversetting, utheving i original.

31 ILO (2009:108) Indigenous and Tribal People's Rights in Practice. Tilgjengelig på http://www.ilo.org/indigenous/Resources/Guidelinesandmanuals/WCMS_106474/lang--en/index.htm

32 IACHR (2009, paragraf 46) Indigenous and Tribal People's Rights in Practice over their Ancestral Lands and Natural Resources. OAS official records, doc 56/09.

33 IACHR (2009, note 99) Indigenous and Tribal Peolple's Rights over their Ancestral Lands and Natural Resources. OAS official records, doc 56/09. Forfatters oversetting.

34 FPP (2009) Indigenous People's Rights and Reduced Emissions from Deforestation and Forest Degradation: The Case of the Saramaka People v. Suriname. Tilgjengelig på: http://www.forestpeoples.org/region/south-central-america/suriname?page=3

35 Reserva Matsés er det eneste av 1280 formelt anerkjente urfolksterritorier i Peru som omfatter store deler, med sine om lag 50%, av et urfolks tradisjonelle leveområde. Perus lovgivning gir i dag ikke urfolk rett på store sammenhengende urfolksterritorier basert på tradisjonell bruk, til tross for at landet har ratifisert ILO-konvensjonen 169

1 UN-REDD (2011) Guidelines on Free, Prior and Informed Consent. Draft for Comment. Tilgjengelig på: http://www.unredd.net/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=1333

36 FNs erklæring om urfolks rettigheter. Tilgjengelig på: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/tema/samepolitikk/internasjonalt_urfolksarbeid/fns-erklaring-om-urfolks-rettigheter1.html?id=629670

Fra Artikkel 7 i ILOs konvensjon 169:

> Vedkommende folk skal ha rett til å vedta sine egne prioriteringer for utviklingsprosessen i den grad den angår deres liv, tro, institusjoner, åndelige velvære og de landområder de lever i eller bruker på annen måte, og til så langt som mulig å utøve kontroll med sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.[37]

Urfolk har altså rett til fritt å bestemme utviklingen i sine egne territorier. Mest relevant for denne rapporten er imidlertid hva som skjer når andre aktører, det være seg statlige eller private, ønsker å sikre seg kontroll over naturressurser eller gjennomføre prosjekter som kan påvirke urfolks liv og territorier. Her er ILOs konvensjon 169 tydelig på urfolks rett til medbestemmelse. Artikkel 7 fortsetter slik:

> I tillegg skal [urfolk] delta i utforming, gjennomføring og evaluering av nasjonale og regionale utviklingsplaner og programmer som kan få direkte betydning for dem.[38]

Å etablere ordninger for konsultasjon om saker som angår urfolk er en grunnstein i både UNDRIP og ILOs konvensjon 169. Begge dokumentene er derfor svært detaljerte på dette feltet. I ILOs artikkel 6.1 pålegges regjeringene å konsultere urfolk «gjennom deres representative institusjoner», og i artikkel 6.2 heter det at

> Konsultasjoner [...] skal foregå i god tro, i former som er tilpasset forholdene, og med målsetting om å oppnå enighet om eller samtykke til de foreslåtte tiltakene.[39]

UNDRIP går lenger. Der ILOs konvensjon 169 fastsetter at samtykke er en målsetting, sier erklæringen at statene skal konsultere urfolk «for å oppnå deres frie og informerte forhåndssamtykke». I artikkel 19 slår UNDRIP fast at

> Statene skal i god tro konsultere og samarbeide med vedkommende urfolk gjennom deres egne representative institusjoner for å oppnå deres frie og informerte forhåndssamtykke før vedtakelse og gjennomføring av lover eller administrative tiltak som kan berøre dem.[40]

37 ILOs konvensjon 169. Tilgjengelig på: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/tema/samepolitikk/midtspalte/ilokonvensjon-nr-169-om-urbefolkninger-o.html?id=451312

38 Ibid.

39 Ibid.

40 FNs erklæring om urfolks rettigheter. Tilgjengelig på: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/tema/samepolitikk/internasjonalt_urfolksarbeid/fns-erklaring-om-urfolks-rettigheter1.html?id=629670

Virkeligheten i skogen er en annen

Igjen ser vi at det er langt mellom teori og praksis. Den interamerikanske menneskerettighetsdomstolen har gjennom flere domsavsigelser fastslått urfolks rett til å bli konsultert. I juni 2012 falt dommen i saken der Kichwa-folket i landsbyen Sarayaku i ecuadoriansk Amazonas hadde anklaget landets myndigheter for å tillate oljeaktiviteter på deres territorier, uten konsultasjon eller samtykke. Domstolen støttet urfolkene, og fant Ecuador skyldig i både å ha brutt deres rett til konsultasjon og deres landrettigheter. Ifølge Amnesty International vil dommen ha stor regional betydning, da den uomtvistelig slår fast at urfolk skal konsulteres og etablerer detaljerte prosedyrer for hvordan det skal skje.[41]

I saken Saramaka vs. Surinam fra 2007 sa domstolen at urfolks og stammefolks territorielle rettigheter kun kan begrenses av staten «under spesifikke, eksepsjonelle forhold». Når storskala prosjekter kan ha konsekvenser for integriteten til urfolks land og naturressurser, har ikke staten bare et ansvar for å konsultere den berørte folkegruppen. I slike tilfeller må staten også få deres frie, informerte forhåndssamtykke.[42]

Nye nasjonale lover for konsultasjon

Flere av amazonaslandene er akkurat nå i ferd med å utarbeide egne regler for konsultasjon med urfolk. I Peru ble en egen konsultasjonslov vedtatt av Kongressen i 2011, og den skal etter planen implementeres fra 2013. Konsultasjonsloven var et ønske fra landets urfolksbevegelse, men både prosessen og resultatet har blitt kritisert av den samme urfolksbevegelsen. De fleste av kildene til denne studien konkluderer likevel med at loven er et framskritt.[43]

I Bolivia startet arbeidet med å utarbeide en konsultasjonslov i 2012, med støtte fra FNs partnerskap for urfolk (UNIPP).[44] I Brasil finnes ingen tilsvarende prosess, men noen forskere mener det nye nasjonale programmet for ressursforvaltning på urfolksterritorier (PNGATI) i praksis er et forsøk på å operasjonalisere urfolks rett til konsultasjon.[45]

I Ecuador finnes heller ingen konsultasjonslov, men myndighetene vedtok i juli 2012 en «forskrift for gjennomføring av fri og informert forhåndskonsultasjon i prosessen med budgivning og tildeling av petroleumsområder og petroleumsblokker». Noen eksperter på urfolksrett i landet argumenterer for at denne forskriften ikke oppfyller kravene som ILOs konvensjon 169 og UNDRIP stiller til konsultasjon.[46]

En gjenganger i det interamerikanske menneskerettighetssystemet gjelder urfolks klager om ikke å ha blitt konsultert på korrekt vis.[47] Derfor er det positivt at statene ønsker å operasjonalisere og implementere urfolks rett til konsultasjon. Innvendingene fra kritikere har vært at de nye lovene og reglene er snevrere enn både internasjonale standarder og landenes grunnlover. Foreløpig har landene få praktiske erfaringer med konsultasjoner etter de nye bestemmelsene.

41 http://www.amnesty.org/en/news/ecuador-inter-american-court-ruling-marks-key-victory-indigenous-peoples-2012-07-26

42 FPP (2009) Indigenous People's Rights and Reduced Emissions from Deforestation and Forest Degradation: The case of the Saramaka People v. Suriname. Tilgjengelig på: http://www.forest-peoples.org/region/south-central-america/suriname?page=3

43 Intervjuer med Raquel Yrigoyen, jurist og spesialist på urfolksrett i International Institute on Law and Society (IILS), Peru og Ramón Rivera, jurist i avdelingen for urfolk hos den nasjonale ombudsmannen (Defensoría del Pueblo) i Peru.

44 UNIPP (2012) Consolidated Annual Progress Report on the Implementation of the United Nations-Indigenous Peoples Partnership (UNIPP)

45 Braaathen og de Souza (2013) Semi-Authonomy: Contemporary Challenges for Indigenous People's in Brazil.

46 Mazabanda, C. (2013) Consulta previa en la 11a ronda petrolera ¿Participación masiva de la ciudadanía?

47 IACHR (2009) Indigenous and Tribal Peolple's Rights over their Ancestral Lands and Natural Resources. OAS official records, doc 56/09.

Foto: Stefan Kistler

Foto: Stefan Kistler

4. Ressurskappløp og rettighetsbrudd i Amazonas

Som vi har sett, er det et gap mellom hva de ulike landene har forpliktet seg til med tanke på å ivareta menneskerettigheter, og hva de gjør i praksis. I dette kapittelet diskuteres først situasjonen for menneskerettighets- og miljøaktivister i Amazonaslandene, før vi ser nærmere på eksempler fra henholdsvis Peru og Brasil som kan illustrere menneskerettighetsutfordringene knyttet til naturressursforvaltning i Amazonas.

Menneske- og urfolksrettighetsforkjemperne blir angrepet

Både FN, Den interamerikanske menneskerettighetskommisjonen (IACHR) og Amnesty International er bekymret over en bølge av angrep på rettighetsforkjempere verden over. I følge institusjonene er situasjonen spesielt ille på det amerikanske kontinentet. I en rapport fra FNs spesialrapportør for situasjonen til menneskerettighetsforkjempere fra 2011 heter det:

> Menneskerettighetsforkjempere som arbeider med jord- og miljøspørsmål er også svært utsatt for angrep på sin fysiske integritet [...] og mange blir drept på grunn av sitt arbeid med de miljømessige konsekvensene av utvinningsindustrien og utviklingsprosjekter, eller med urfolks og minoriteters territorielle rettigheter. Den amerikanske kontinentet ser ut til å være den regionen hvor disse forkjemperne er mest utsatt.[48]

I en rapport fra IACHR om angrep på menneskerettighetsforkjempere på det amerikanske kontinentet lansert samme år, listes det opp sju grupper som er ekstra utsatt. Tre av dem er «småbonde- og landsbyledere», «urfolksledere og afrikanskættede ledere», samt «beskyttere av retten til et godt miljø».[49] Amnesty International slår fast at flertallet av sakene organisasjonen jobber med på kontinentet dreier seg om forsvar av land, territorier og ressurser:

> Kvinner og menn som arbeider for å forsvare menneskerettigheter relatert til jord, territorier og naturressurser utgjør flertallet av tilfellene der Amnesty International tok affære for å beskytte menneskerettighetsforkjempere i Amerika fra 2010 til 2012. De fleste jobbet i områder berørt av interne væpnede konflikter, jordkonflikter eller megaprosjekter.[50]

Både FN, IACHR og Amnesty lister opp en rekke saker fra Amazonas i sine rapporter. Til tross for at vi ikke har lykkes i å finne noen helhetlig statistikk over angrep på menneskerettighetsforkjempere i Amazonas regionen, kommer det tydelig fram at problemet er omfattende.

48 FN (2011) Special Rapporteur on the Situation of Human Rights Defenders. A/HRC/19/55, para. 123.

49 IACHR (2011) Second Report on the Situation of Human Rights Defenders in the Americas. OAS/Ser.L/V/II. Doc 66.

50 Amnesty International (2012:28) Transforming Pain into hope: Human Rights defenders in the Americas.

En studie om drap på miljøaktivister utført av Global Witness i 2012 viser at antallet drap knyttet til jordkonflikter globalt er økende, og at Amazonaslandene topper statistikken. Av totalt 711 rapporterte drap i perioden 2002–2011, var det 365 drap knyttet til jordkonflikter i Brasil, 123 i Peru og 70 i Colombia.[51] Organisasjonen oppgir at kvaliteten på grunnlagsmaterialet varierer mye fra land til land og at de reelle tallene sannsynligvis er langt høyere. Det er allikevel iøynefallende at 78 prosent av de registrerte drapene knyttet til jordkonflikter over en ti-års-periode fant sted i kun tre Amazonasland.

De fleste kildene som er intervjuet til denne rapporten kan selv kategoriseres som miljø- og menneskerettighetsforkjempere. De er enige om at angrep på menneskerettighetsaktivister og -organisasjoner er et stort problem i Amazonas, og de fleste mener det er økende.

«Vi ser helt klart forfølgelse av rettighetsforkjempere», sier en kilde i miljøbevegelsen i Peru.[52] Ifølge ham, er det vanskelig å få gehør hos myndighetene, som ofte snakker gruve- og utbyggerselskapenes sak og fremmer hurtig ressursutvinning framfor å ivareta lokalbefolkningens rettigheter i Amazonas. Han forklarer også at rettsvesenet beskytter investorene, ved å vurdere konsesjonsområder som privat eiendom, og at politi og militære styrker som regel tar side med private selskaper i saker der de burde beskyttet interessene til flere grupper.

En annen kilde fra Peru med ekspertise i urfolksrett forklarer hvordan staten angriper menneskerettighetsforkjempere og -organisasjoner både fysisk og i media. Hun peker på at til og med advokater fra landets ombudsmannsembete ble angrepet av politiet i forbindelse med protester mot gruveprosjektet Conga i Andesområdet. «Dette er en forfølgelsespolitikk for å skremme, for å gjøre folk redde.»[53]

Flere kilder hevder at det også skjer en tiltakende kriminalisering av ledere og organisasjoner i Peru.[54] IACHR observerer samme trend på et høyere geografisk nivå:

> Den økte forekomsten av straffesaker mot menneskerettighetsforkjempere på det amerikanske kontinentet, har gjort at dette problemet har fått mer synlighet.[55]

Kriminalisering av urfolksledere og begrenset handlingsrom

Ifølge organisasjonen for Amazonasindianere i Peru, AIDESEP, er i dag over 1500 urfolksledere under etterforskning, anklaget eller arrestert. Organisasjonen mener dette er en bevisst strategi fra staten for å svekke deres motstand mot ressursutvinning på deres områder.[56] Disse tallene er ikke verifisert, men analysen deles av alle kildene i Peru. En annen kilde hevder at å anmelde urfolkslederne for korrupsjon, skatteunndragelser og vold også er en strategi for å minske ledernes kapasitet og dermed organisasjonenes gjennomslagskraft.[57] IACHR observerer samme trend:

> IACHR har observert at mange anklager om lovbrudd fremmes av den berørte virksomheten og dens arbeidere eller av myndighetene; mange av de forbrytelsene som urfolkslederne er siktet for, er skrevet i et svært vagt og bredt språk, og er derfor i strid med legalitetsprinsippet.[58]

Amnesty International peker på det samme. I en rapport om menneskerettighetsbrudd i forbindelse med store utviklingsprosjekter skriver organisasjonen at:

> Urfolksledere og medlemmer av lokalsamfunnet blir møtt med straffeforfølgelse i form av siktelser som fremstår som uforholdsmessige og politisk motiverte.[59]

Urfolk er en spesielt utsatt gruppe. For urfolk kan angrepene mot deres ledere også innebære et tilleggsproblem, da de i mange tilfeller også er gruppens spirituelle ledere.[60] Forfølgelse og kriminalisering av urfolksledere er på denne måten ikke bare et individuelt menneskerettighetsproblem. Det kan også bety et angrep på hele gruppen og deres måte å leve på som et folk.

I det følgende ser vi nærmere på to ulike situasjoner, i henholdsvis Brasil og Peru, for å belyse utfordringer man står overfor i Amazonas-regionen når det gjelder menneskerettigheter generelt og urfolksrettigheter spesielt.

Et eksempel fra Brasil: Grunnleggende rettigheter trues

To tredjedeler av Amazonas og over en tredjedel av all gjenværende regnskog i verden ligger i Brasil. Ødeleggelsene i brasiliansk Amazonas har gjort at landet har toppet lister over avskoging, klimagassutslipp og truede arter.

Dette har Brasil jobbet for å endre. I tiårene som fulgte etter militærdiktaturets fall i 1985, og den nye av grunnloven av 1988, gjorde Brasil store framskritt med å titulere urfolksterritorier. Som skissert i kapittel 3 har Brasils urfolk fått anerkjent store områder, som samsvarer med deres tradisjonelle bruk. Urfolkene har bruksrettigheter til skogen og ressursene over bakken i all framtid, og mulighet til å opprettholde sin kultur og sitt levesett, såfremt disse områdene beskyttes. Fortsatt er det over 200 territoriesaker som ikke er ferdigstilt.

Til dels er det også bygget opp helseprogrammer og skoletilbud, ofte igangsatt av frivillige organisasjoner. Selv om det fortsatt er mange og store utfordringer når det gjelder å oppfylle urfolks grunnleggende rettigheter, har Brasil på mange måter vært et foregangsland

De siste 10 årene er også avskogingen i brasiliansk Amazonas drastisk redusert – 80 prosent fra 2004 til 2012. To av de viktigste årsakene til at Brasil klarte å redusere avskogingen så mye var god lovgivning og resolutt statlig innsats mot avskoging det siste tiåret.

I dag er de positive trendene i ferd med å snu, både når det gjelder avskoging, lovverk og statlig politikk.

BRASIL

- ca 900 000 brasilianere identifiserte seg selv som indianere i siste folketelling (2010)
- fordelt på 230 urfolksgrupper
- snakker 180 språk

I en uttalelse fra en samlet brasiliansk miljø- og menneskerettighetsbevegelse i 2012 heter det at den sittende regjeringen, ledet av president Dilma Rousseff, står for «det største tilbakeskrittet for miljø- og rettighetsagendaen siden slutten av militærdiktaturet».[61]

De alvorligste angrepene

Brasil har de siste årene sett systematiske angrep på urfolks rettigheter og lovgivning om beskyttede områder, fra ulike interessegrupper og på ulike nivåer. Disse kan deles i tre tendenser:

Press for å endre lover som sikrer urfolks rett til territorier og dermed sitt levesett og kultur. Det er foreslått lovendringer som vil svekke urfolks grunnlovfestede territorielle rettigheter, tillate gruvedrift på urfolksterritorier og foreslått svekkelse av forskrifter om miljølisenser og miljøkonsekvensanalyser. Samtidig har prosessen for anerkjennelse av urfolkterritorier stoppet opp.

En kraftig satsing på store infrastruktur- og energiprosjekter, mineralutvinning og industriell landbruk øker ressurskonfliktene, og rammer rettigheter til rent vann, til å kunne brødfø seg og dekke andre grunnleggende behov. Samtidig er utviklingen kjennetegnet av manglende konsultasjon og medbestemmelse for berørte lokalsamfunn, og svake retningslinjer for utredning og håndtering av sosiale og miljømessige konsekvenser. Aktører som har andre interesser enn urfolk bruker også rettsvesenet for å begrense grunnlovfestede, kollektive rettigheter, blant annet urfolks rett til territorier.

Overgrep og brudd på rettighetene til enkeltpersoner og lokalsamfunn, som ulovlig gull- og mineralutvinning og økende vold, trusler og rettslige forfølgelser av mot urfolk og miljøaktivister.

51 Global Withness (2012) A Hidden Crisis. Increase in Killings as Tensions rise over Land and Forests. Tilgjengelig på: http://www.globalwitness.org/sites/default/files/A_hidden_crisis.pdf

52 César Gamboa, daglig leder i miljøorganisasjonen Rettigheter, Miljø og Naturressurser (Derecho, Ambiente y Recursos Naturales - DAR), Peru.

53 Intervju Raquel Yrigoyen, jurist og spesialist på urfolksrett i International Institute on Law and Society (IILS), Peru.

54 Intervjuer med Søren Hvalkof, antropolog med lang erfaring fra Amazonas. og Roberto Espinoza, sosiolog og rådgiver for urfolksorganisasjonen for peruansk Amazonas (AIDESEP), Peru

55 IACHR (2011:37) Second Report on the Situation of Human Rights Defenders in the Americas. OAS/Ser.L/V/II. Doc 66.

56 Intervju Roberto Espinoza, sosiolog og rådgiver for urfolksorganisasjonen for peruansk Amazonas (AIDESEP), Peru.

57 Intervju Søren Hvalkof, antropolog med lang erfaring fra Amazonas.

58 IACHR (2011:128-129) Second Report on the Situation of Human Rights Defenders in the Americas. OAS/Ser.L/V/II. Doc 66.

59 Amnesty (2011) Sacrificing Rights in the Name of Development: Indigenous Rights under Threat in the Americas. London, UK: Amnesty International Publications.

60 IACHR (2011:124) 2011:128-129) Second Report on the Situation of Human Rights Defenders in the Americas. OAS/Ser.L/V/II. Doc 66.

61 Retrocessos do governo Dilma na agenda socioambiental. Tilgjengelig på: http://www.socioambiental.org/nsa/detalhe?id=3512

Davi Kopenawa Yanomami er en internasjonalt anerkjent urfolksleder og talsmann for yanomami-indianerne i Brasil. Han kjemper en utrettelig kamp for rettighetene til sitt folk. Foto: Vincent Rosenblatt

Menneskerettigheter

Ut fra et menneskerettighetsperspektiv er hvert enkelt element i denne listen foruroligende. Men det er det samlede presset og graden av koordinering som skremmer brasilianske menneskerettighets- og urfolksorganisasjoner mest. Ifølge en analyse fra den brasilianske organisasjonen Instituto Socioambiental (ISA) det er det pr i dag fremmet 83 lovforslag i Kongressen som truer urfolksterritorier og verneområder.[62]

57 av disse lovforslagene går inn for å begrense urfolks territorielle rettigheter. Spesielt to forslag til grunnlovsendring, som har sitt opphav i landbrukslobbyen[63], skaper stor bekymring. Det ene søker politisk kontroll over opprettelse av urfolksterritorier ved å flytte beslutningsmyndigheten fra utøvende til lovgivende makt[64], mens det andre vil åpne eksisterende territorier for ressursutvinning[65]. Urfolksbevegelsen har ikke blitt tatt med i prosessen når lovforslagene har blitt diskutert, slik de har krav på.

Et annet forslag som vekker stor bekymring, vil åpne opp for gruvedrift og mineralutvinning på urfolksterritorier[66]. En gjennomgang viser at det per i dag ligger over 4.500 konsesjonssøknader hos myndighetene om å lete etter gull på steder som overlapper med indianerterritorier[67]. I noen tilfeller er så mye som 100 prosent av territoriet dekket av konsesjonssøknader. Yanomami-territoriet er det området som berøres av et høyest antall søknader, og de utgjør over halvparten av territoriet (55 prosent).

Ifølge internasjonal menneskerettighetslovgiving, som Brasil har sluttet seg til (se kapittel 3), har urfolk rett til deltakelse og medbestemmelse i lovendringer, utbygginger og industriprosjekter som berører deres områder og levesett. Dette er blant de rettighetene som krenkes i den utviklingen vi ser i brasiliansk Amazonas i dag, i tillegg til presset på etablerte landrettigheter.

En annen kartlegging, også gjort av ISA, viser at rundt 75 prosent av de eksisterende territoriene har en konkret territoriell trussel mot seg. [68]

Sônia Guajajara fra paraplyorganisasjonen for urfolksorganisasjoner i brasiliansk Amazonas (Coiab) beskriver situasjonen slik:

> Før kjempet vi for å få oppfylt våre rettigheter. I dag kjemper vi for ikke å miste rettigheter som er anerkjent i grunnloven.[69]

I lys av det økte konfliktnivået, har en rekke interesse- og urfolksorganisasjoner henvendt seg til myndighetene. Blant annet skriver RCA, et nettverk av rettighets- og urfolksorganisasjoner i et brev til myndighetene at

> Det er ikke for mye å be om at Kongressen overholder de lovene den selv har vedtatt, respekterer landets urfolk i sin lovgivning og stanser lovforslag som strider mot rettighetene nedtegnet i grunnloven av 1988.[70]

Det pekes også på en synkende politisk vilje til å ivareta urfolks rettigheter. Dette kommer blant annet til syne i at det nesten ikke har blitt opprettet urfolksterritorier eller andre typer verneområder under nåværende president Dilma Rousseff, og at Dilma halvannet år inn i sin presidentperiode fortsatt ikke hadde prioritert å møte urfolksbevegelsen en eneste gang.

I dag opplever urfolk i Brasil at mange av rettighetene de har fått anerkjent de siste 25 årene, er truet. Yanomami-befolkningen nord i Amazonas, i grenseområdet mellom Brasil og Venezuela, kan illustrere hvordan urfolk må kjempe kontinuerlig for å ta vare på sitt land og sine tradisjoner.

Yanomami-indianernes utrettelige kamp for rettigheter

Dypt inne i Amazonas, på begge sider av grensen mellom Brasil og Venezuela, bor yanomami-indianerne. Med rundt 20 000 innbyggere på brasiliansk side av grensen, er yanomami er den største urfolksgruppen i Brasil som fortsatt lever tilnærmet tradisjonelt; de lever slik de har levd i tusenvis av år.

Fram til 70-tallet hadde yanomamiene så godt som ingen kontakt med den moderniserte verden. Men på 70- og 80-tallet ble området deres invadert av gullgravere, som brakte med seg dødelige sykdommer og forurenset elvene, og de kom stadig opp i voldelige konflikter med indianerne.

Mange tusen indianere døde. Davi Kopenawa Yanomami var en av dem som mistet store deler av familien sin – og siden har han sloss for at noe lignende aldri skal skje igjen. I dag er han en viktig talsperson for yanomamiene, både i Brasil og internasjonalt.

I kjølvannet av gullgraverkatastrofen, fikk yanomamiene i 1992 anerkjent retten til sitt eget land, og yanomamiterritoriet ble opprett av myndighetene. Brasilianske myndigheter bidro også til å fjerne rundt 40 000 ulovlige gullgravere fra området.

I løpet av de 20 årene som har gått, har indianerne kunnet støtte seg til den nye grunnloven for å beskytte seg mot angrep og ulovlige inntrengere utenfra. Men til tross for forpliktelser i eget lovverk og i internasjonale konvensjoner, har beskyttelsen fra myndighetene vært mangelfull. Urfolk

Hvorfor akkurat nå?

Det siste tiåret har primærnæringene stått for en stadig større andel av Brasils økonomiske vekst og eksportinntekter. Den klart største økningen i kjøtt- og soyaproduksjonen finner vi i Amazonas.

Samtidig ekspanderer gruveaktivitetene, og myndighetene investerer massivt i vannkraftprosjekter og veibygging. Urfolks territorier og naturvernområder blir betraktet som hindre for disse prosjektene.

Offensiven mot urfolks rettigheter- og miljøinteresser forklares ofte som en reaksjon på en strengere håndheving av miljølovverket det siste tiåret. En maktanalyse som er utbredt i brasiliansk miljøbevegelse sier at når jordeierne og utbyggerne opplevde at miljølovgivningen faktisk ble satt ut i live – og dermed truet deres interesser – besluttet de å endre lovene.

62 Miljø- og rettighetsorganisasjonen Instituto Socioambiental (ISA) 2013

63 Landbrukslobbyen, eller «Bancada ruralista», er en lobbygruppe i Kongressen som representerer Brasils mektige landbrukselite

64 Forslag til grunnlovsendring: PEC 2015

65 Forslag til grunnlovsendring: PLP 227

66 Lovforslag: 1610/96

67 O Globo: http://extra.globo.com/noticias/economia/empresas-fazem-mais-de-45-mil-pedidos-para-explorar-de-ouro-cobre-em-terras-indigenas-7726202.html#ixzz2MSwsnpNG

68 Kartnettverket RAISG

69 Sitert i Cimi (2013)

70 www.rca.org.br/2013/07/nota-de-repudio-ao-ataque-no-congresso-nacional-aos-direitos-indigenas-constitucionais/

har i stor grad selv måttet beskytte seg mot ulovlige inntrengere, og grunnleggende rettigheter, som retten til helse og utdanning har i liten grad blitt oppfylt. Territoriene har likevel vært en viktig forutsetning for å hevde slike rettigheter.

I dag er trusselen fra gullgraving igjen økende i yanomamiterritoriet. Gullprisene på det internasjonale markedet har doblet seg, fra RS 50 i 2010 til RS 110 i 2011[71], og yanomamienes organisasjon Hutukara rapporterer om økt gullgraveraktivitet

Davi Yanomami har også opplevd å bli motarbeidet i sitt arbeid med å få bukt med det økende problemet med gullgravere. De siste fem årene har Hutukara drevet systematisk kartlegging av ulovlig gullgravervirksomhet og sendt anmeldelser til myndighetene. Det resulterte i 2011 med at føderalpolitiet opprettet en politisak mot Davi, der han anklages for å komme med falske beskyldninger.

Året etter ble han tiltalt i henhold til anklagene. Hutukara svarte med å dokumentere grunnlaget for anmeldelsene og krever at saken henlegges. De stiller også spørsmål ved om det egentlige målet med anklagen var å skremme Davi og begrense Hutukaras handlingsrom. Først i år, etter at Davi, en advokat og flere ansatte i Hutukara hadde brukt betydelige mengder tid for å rydde opp i saken, ble den henlagt av en føderal domstol.[72]

De som presser på for å svekke urfolksrettighetene er de samme som ønsker tilgang på ressursene i territoriene. Med minnet om de katastrofale følgene gullgraverbølgen på 80-tallet fikk og visshet om at over halvparten av yanomamiterritoriet er dekket av søknader om å utvinne gull, , er det ikke vanskelig å forestille seg at yanomamiene frykter lovforslagene som vil svekke både landrettigheter og retten til selvbestemmelse og konsultasjon.

71 Miljø- og rettighetsorganisasjonen Instituto Socioambiental, ISA.

72 Intervju Ana Paula Caldeira Souto Maior, advokat Instituto Socioambiental (ISA).

Et eksempel fra Peru: Olje, forurensing og rettighetsbrudd

I mer enn 40 år har peruanske og internasjonale oljeselskaper utvunnet olje og gass i regnskogsområder i Peru. De negative konsekvensene for miljø og urfolk har vært omfattende, og urfolks rettigheter til land og til å bli konsultert i saker som berører dem har ikke blitt respektert. Olje- og gassindustriens inntog i Amazonas har resultert i skarpe konflikter mellom myndighetene og urfolk i Peru, og alvorlige brudd på menneskerettighetene.

Olje i Peru

De siste fem-seks årene har økningen i antall blokker for olje- og gassproduksjon vært massiv. Økningen startet for alvor i 2008, under daværende president Alan García, da andelen av peruansk Amazonas som er tilgjengelig for oljeindustrien ble tredoblet. Nå er 84 prosent av totalarealet i Perus regnskog tilgjengelig for olje- og gassektoren.[73]

Den store iveren Perus nasjonale myndigheter utviser for å opprette nye petroleumsblokker har vært et sentralt element i de alvorlige konfliktene som har funnet sted mellom urfolk og myndigheter i Peru de siste årene, og som fikk et tragisk utfall med voldelige sammenstøt i Bagua i 2009.

Urfolk viser generelt stor skepsis til oljevirksomheten. Dette skyldes erfaringene til noen av urfolkene som har levd tettest på oljevirksomheten i peruansk Amazonas.

Tragedien i Blokk 1AB

I perioden 1971 til 2000 drev det amerikanske selskapet Occidental Petroleum med oljeproduksjon i blokk 1AB. Dette oljefeltet dekker store deler av de øvre elvebassengene til elvene Pastaza og Corrientes i fylket Loreto, med grense til Ecuador[74]. I disse områdene lever urfolk som tilhører gruppene quechua, achuar, candoshi, awajun, wampis og shapra.

73 RAISG (2013) I litt over 40 % av blokkene er det produksjon eller letevirksomhet. For ca. 20 % er det søkt om aktivitet.

74 Blokk 1AB er nå omdøpt til Blokk 192. Fortsatt er den mest kjent som 1AB, det er også navnet som går igjen på de fleste kart og i folks dagligtale. I denne rapporten vil blokken derfor bli omtalt som 1AB.

Foto: Stefan Kistler

I denne perioden dumpet Occidental Petroleum i gjennomsnitt 135 millioner liter giftavfall ut i regnskogens elver, innsjøer og jordsmonn – hver eneste dag. [75] Råolje, boreslam og annet avfall endte opp i over 500 åpne fyllinger. For å spare kostnader i produksjonen brukte selskapet utdaterte oljerør som ofte ble ødelagt. Millioner av liter med olje rant ut i naturen. Ødeleggelsene dekker alene et område like stort som Akershus fylke, men området som påvirkes negativt er mange ganger større. Dette er skog og ressurser som urfolkene bruker hver eneste dag til jakt, fiske, dyrking av mat, drikkevann og personlig hygiene. I år 2000 ble feltet solgt til argentinske Pluspetrol, som har fortsatt produksjonen.

Urfolks krav og Pluspetrols forsøk på opprydning

Urfolkene som bor innenfor felt 1AB har i en årrekke klaget til myndighetene om hvordan forurensningen fra oljeproduksjonen ødelegger deres liv og helse. Klagene har vært velfunderte med grundig bilde- og videomateriale fra tallrike undersøkelser i de forurensede områdene. De har krevd at oljeselskapene rydder opp etter seg, og har også henvendt seg til regionale og nasjonale myndigheter med krav om opprydning og kompensasjon for miljø- og helseskader.

Som ledd i en avtale[76] med organisasjonen for urfolk i Corrientes, FECONACO, har Pluspetrol gjennomført noen opprydningstiltak i området, men disse har ikke ført til vesentlig bedring. Dette har urfolksorganisasjonene dokumentert grundig.[77]

Protesterte for oppmerksomhet

I 2006 kom det peruanske helsedepartementet med en rapport fra undersøkelser i Corrientes. Rapporten viste at godt over halvparten av den undersøkte befolkningen hadde alvorlig høye

75 Amazon Watch: http://amazonwatch.org/work/block-1ab

76 Acta de Dorissa, 2006.

77 PUINAMUDT: http://observatoriopetrolero.org/

nivåer av tungmetaller i blodet.[78] Urfolkene har også meldt om økt dødelighet som følge av kreft og andre uvanlige sykdommer som allergiske reaksjoner på hud og i øyne.[79] Samme år aksjonerte urfolk mot Pluspetrol ved å okkupere en av selskapets oljeinstallasjoner. Selskapet gikk da til slutt med på å endre praksis for håndtering av spillvann fra produksjonen, men bare enkelte steder.

Lokal konflikt blir til vold og kriminalisering av urfolksledere

Én av aksjonistene het Alberto Pizango Chota, presidenten i den nasjonale organisasjonen for Amazonas-indianere i Peru, AIDESEP. Han støttet også de omfattende protestene fra urfolk mot oljeinstallasjoner både nord og sør i den peruanske regnskogen i 2008. Protestene reflekterte et stadig stigende konfliktnivå i Peru hvor spørsmålet om regnskogens framtid og urfolks rettigheter stod sentralt.

Urfolksorganisasjonene mobiliserte i denne perioden kraftig mot lovendringer som ville svekke landrettighetene til urfolk for å gjøre det lettere for selskap å få tilgang på ressursene på deres områder. Lovendringene var ledd i en prosess for å lage en frihandelsavtale med USA.

I juni 2009 eksploderte konflikten, med voldelige sammenstøt mellom demonstrerende indianere og politi i Bagua-provinsen i Peru. Etter en 45 dager lang urfolksdemonstrasjon ble politiet sendt inn for å fjerne demonstranter. Minst 33 personer mistet livet og langt flere ble såret. Voldelige sammenstøt gjentok seg andre steder i Amazonas.

I den forbindelse ble det utstedt arrestordre på Alberto Pizango hvor han ble anklaget for å ha ledet protestene og derfor være ansvarlig for volden. Han forlot Peru og fikk asyl i Nicaragua, der han ble i 11 måneder. Da han kom tilbake til Peru i mai 2010 ble han umiddelbart arrestert på flyplassen, men ble sluppet fri igjen under svært strenge vilkår som begrenser hans frihet kraftig.

78 Ministerio de Salud http://www.minsa.gob.pe/portalMinsa/destacados/archivos/242/RIO%20CORRIENTES.pdf

79 La Torre López L 1998 `Sólo queremos vivir en paz! Experiencias petroleras en territorios indígenas de la Amazonía peruana Grupo Internacional de Trabajo Sobre Asuntos Indígenas (IWGIA) y Grupo de Trabajo Racimos de Ungurahui, Copenhaguen

Etter Bagua

Etter hendelsene i Bagua fulgte en granskningsprosess som var preget av splittelse mellom de som mente at myndighetene hadde sin del av ansvaret for tragedien og de som la all skyld på urfolk. I juni 2011 vedtok kongressen en rapport hvor myndighetene ble pålagt noe politisk ansvar for hendelsene, men ble fritatt for strafferettslig ansvar.

I desember 2012 offentliggjorde påtalemyndighetene en siktelse hvor de anklaget rundt femti urfolksrepresentanter for forbrytelser begått i og i forbindelse med Bagua-hendelsen. Blant de tiltalte er Alberto Pizango som blant annet anklages for drap, ulovlig besittelse av våpen og å skade offentlig sikkerhet. Foreslått straff for Pizango og åtte andre urfolksrepresentanter for den siste forbrytelsen er livsvarig fengsel. Ingen blant politiske myndigheter ble foreslått straffet, men enkelte høytstående representanter for politiet er tiltalt etter anmeldelse fra pårørende til polititjenestemenn som ble drept i Bagua. Når saken faktisk kommer opp for retten er usikkert.

Veien videre – mer olje eller respekt for rettigheter?

Tilbake til blokk 1AB. I henholdsvis mars og august 2013 erklærte peruanske myndigheter miljømessig unntakstilstand for elvebassengene Pastaza og Corrientes på grunn av det høye forurensningsnivået. Dette skjedde etter lang tids intenst dokumentasjons- og påvirkningsarbeid fra organisasjonene som representerer urfolkene i de forurensede områdene.

Samtidig ønsker myndighetene og selskapet nå å utvide oljeproduksjonen fra og med 2015, men urfolkene protesterer. Urfolkene vil ikke diskutere utvidelser av oljeaktivitetene før staten og selskapet har løst alle problemene som er skapt av den eksisterende produksjonen. En annen betingelse de stiller er at alle urfolks krav om territorier i regionen, i tråd med de internasjonale rettighetskonvensjonene Peru har signert, skal behandles først.

Retten til å bli spurt

Sett fra et menneskerettighetsperspektiv er det ikke tvil om at urfolks krav om territorier er et spørsmål som bør løses før man vurderer å åpne for nye 30-50 år med oljeutvinning i Blokk 1AB. Både internasjonal lov og den interamerikanske menneskerettighetsdomstolen slår fast at urfolk har rett til hele territoriet de bruker, ikke bare små landsbyområder.

En annen rettighet som må respekteres i denne sammenhengen er berørte urfolks rett til konsultasjon. Urfolk må konsulteres i tråd med internasjonale standarder før avgjørelsen om utvidelse av oljeaktivitetene tas. Hvis konsekvensene blir så omfattende at den truer integriteten til urfolks territorier og ressursene der, sier både FNs urfolkserklæring og den interamerikanske menneskerettighetsdomstolen at staten ikke bare må konsultere, den må ha urfolkenes frie og informerte forhåndssamtykke.[80] Rett etter at Ollanta Humala tok over som president i Peru sommeren 2011, vedtok den peruanske nasjonalforsamlingen en lov om urfolks rett til konsultasjon i saker som berører dem. Reglementet ble vedtatt første halvår i 2012. Loven ble av mange ansett som et skritt framover, men samtidig kritisert for å være langt fra å oppfylle ILOs konvensjon 169 eller FNs deklarasjon om urfolksrettigheter, UNDRIP. AIDESEP krever at loven må oppfylle ILO 169 før den kan tre i kraft. Erfaringene fra 40 år med oljevirksomhet på urfolks områder viser hvor tett knyttet retten til land og retten til å bli konsultert er til andre grunnleggende menneskerettigheter, som tilgang på rent vann og god helse. Det må vektlegges i spørsmålet om en mulig utvidelse av blokk 1AB.

80 IACHR og UNDRIP.

Politiet tar oppstilling mot lokale indianere som protesterer mot oljeutvinning i Bagua i Peru i 2009. Foto: Reuters

Foto: Jørgen Braastad

5. Det økonomiske bakteppet: Utbyggingsboom fortrenger rettigheter

I det foregående kapittelet så vi eksempler fra Peru og Brasil på hvordan rettigheter krenkes og er gjenstand for et økt press fra sterke næringsinteresser og politiske lobbygrupper. Alle land har rett til å utnytte sine naturressurser for å skape vekst og utvikling. Samtidig har statene en forpliktelse til å sikre at dette skjer på en måte som respekterer menneskerettighetene og ikke fører til alvorlige miljøskader. I Amazonas-landene rapporterer rettighetsorganisasjoner i økende grad at denne balansen ikke overholdes. Økt press på utvinning av naturressurser har ført til store konflikter og brudd på menneskerettigheter, spesielt urfolks rettigheter.

Urfolk og menneskerettighetsforkjempere ser klare paralleller til tidligere faser i utnyttingen av Amazonas' ressurser. På 1900-tallet var gummi, landbruk, tømmerhogst og oljeutvinning blant de viktigste aktivitetene. Amazonas ′ urfolk har gjennom historien systematisk blitt fordrevet fra sine landområder og et ukjent antall ukontaktede urfolksgrupper har blitt utryddet på grunn av sykdom og regelrett nedslakting. Også regnskogen har tapt. Nesten 20 prosent av det opprinnelige regnskogsdekket i Amazonas har forsvunnet de siste 50 årene, og i tillegg er anslagsvis 30 prosent betydelig skadet av menneskelig aktivitet.

Flere av kildene til denne rapporten peker på at dagens utvikling i peruansk og brasiliansk Amazonas på mange måter er en tilbakegang til tidligere politiske og økonomiske modeller som prioriterer sentralisert vekst uten vektlegging av minoriteters rettigheter eller miljøhensyn. I Peru var startskuddet president Fujimoris selvkupp i 1992. Det la grunnlaget for en autoritær periode, en ny grunnlov og en ny politikk som åpnet opp for store, private investeringer i områder der urfolk har tradisjonelle rettigheter.[81] I Brasil har dagens modell med store vannkraftverk og veiutbygginger i Amazonas klare paralleller til militærregimets prosjekter på 1960- og 1970-tallet. [82]

I dag kjennetegnes utviklingsplanene for Amazonas av store infrastrukturprosjekter og ekstraktive prosjekter.[83]

De store infrastrukturprosjektene omfatter veier, elvetransport og kraftutbygging. Et godt eksempel er den nye hovedveien mellom Brasil og Peru (carretera interoceánica sur) som ble åpnet i 2011. Den går fra delstaten Acre i Brasil til fylket Madre de Dios i Peru og realiserte den gamle drømmen på kontinentet om å koble Atlanterhavet og Stil-

81 Intervjuer med Beatriz Huertas, antropolog og spesialist på isolerte indianere, jobbet tidligere i urfolksavdelingen i kulturdepartementet i Peru, og Raquel Yrigoyen jurist og spesialist på urfolksrett i International Institute on Law and Society (IILS), Peru.

82 Intervju med Adriana Ramos, leder av miljø- og rettighetsorganisasjonen Instituto Socioambiental (ISA), Brasil

83 For en grundig gjennomgang, se Little, P. T. (2013) Megaproyectos en la Amazonía.

lehavet med veitransport gjennom Amazonas. For Brasil har det vært avgjørende å opprette en slik forbindelse for å lette adgangen til markeder i nabolandene i vest, men enda viktigere har det vært å nå havnene langs Stillehavet for å lette eksporten til Kina.

Vannkraftutbyggingen er på et historisk høyt nivå i Amazonas. Et titalls store kraftverk er under utbygging, og 246 nye prosjekter er planlagt.[84] Noen er blant de største i verden, som Belo Monte i Brasil. I 2010 skrev presidentene i Brasil og Peru under en energiavtale som innebar at Brasil skulle finansiere og bygge 15 kraftverk i nabolandet, mot å få importere deler av den produserte energien i 50 år.

Felles for både hovedveien, Belo Monte og de planlagte vannkraftverkene i Peru er at Den Brasilianske utviklingsbanken (BNDES) finansierer brorparten, og at brasilianske entreprenørselskaper blir tildelt kontraktene.[85] Sammenlignet med Verdensbanken er BNDES' retningslinjer for sosiale hensyn, miljø, og menneskerettigheter svake.

Utvinningsprosjektene dreier seg om råvareutvinning for eksport, først og fremst olje/gass og mineraler. Prosjektene er i hovedsak finansiert og drevet av private selskaper.

Gruvedriften i Amazonas er i rask ekspansjon. Til sammen finnes det over 50 000 letetillatelser, konsesjoner, og konsesjonssøknader i regionen. Disse dekker til sammen 21 prosent av landarealet.[86] Det er en stor grad av overlapp mellom urfolks territorier og mineralforekomster, noe som har ført til konflikter gjennom mange år.

Også olje- og gassvirksomheten i Amazonas vokser. I dag er 81 blokker i produksjon, men det er planer om å utvide aktiviteten til 246 nye blokker. Til sammen dekker disse feltene 15 prosent av Amazonas, og det er mange overlapp med urfolks territorier.[87] Oljeproduksjonen finner hovedsaklig sted i grensestrøkene mellom Ecuador og Peru.

84 RAISG (2013) Amazonia under pressure. Tilgjengelig på http://raisg.socioambiental.org/mapa

85 Leira, T. (2011) Brasiliansk imperialisme i Amazonas? Hvordan Brasil på samme tid integrerer og fragmenterer verdens største regnskog. Internasjonal Politikk nr. 2/2011.

86 RAISG (2013) Amazonia under pressure. Tilgjengelig på http://raisg.socioambiental.org/mapa

87 RAISG (2013) Amazonia under pressure. Tilgjengelig på http://raisg.socioambiental.org/mapa

Vekst og utvinningsboom

- Det siste tiåret har Sør-Amerika hatt kraftig økonomisk vekst. I perioden 2003-2010 var den årlige veksten på 5,0 prosent, sammenliknet med fattige 0,3 prosent i årene 1998-2002.[1] Kinas økende etterspørsel etter olje, mineraler og soya, samt Brasils voksende investeringer i nabolandene har vært to viktige drivkrefter. Økonomisk vekst, koblet med ny politikk for fattigdomsreduksjon, har resultert i et Sør-Amerika med mindre fattigdom.
- Siden årtusenskiftet har landene i Sør-Amerika intensivert innsatsen for regional integrering og lagt storstilte planer for utbygging av fysisk infrastruktur, spesielt veier og vannkraftverk i Amazonas. Disse planene var først koordinert gjennom Initiativet for regional integrering i Sør-Amerika (IIRSA). Siden 2010 er IIRSA lagt inn under Unionen av Søramerikanske Nasjoner (Unasur) og dets råd for infrastruktur og planlegging (Cosiplan). I dag har IIRSA/Cosiplan en portefølje på 571 prosjekter med en estimert prislapp på nesten 900 milliarder kroner.[2] Omtrent 40 prosent av disse kostnadene er direkte knyttet til infrastrukturprosjekter i Amazonas.[3]
- Ser man planene samlet trues i dag store deler av Amazonas. Det skyldes for det første moderne teknologi som gjør det praktisk mulig å utvinne naturressurser hvor de tidligere var utilgjengelige. For det andre er de lett tilgjengelige ressursene i verden i ferd med å ta slutt. I dagens globaliserte verden er etterspørselen høy nok til å rettferdiggjøre storskala utbygging i Amazonas, og kapitalressursene er store nok til å ta de tunge investeringene som er nødvendige. Konsekvensene er tilsvarende store. Den siste studien på pan-amazonsk skala konkluderer med at om alle de foreliggende utviklingsplanene for regionen blir realisert, vil halvparten av Amazonas forsvinne.[4]

1 ECLAC (2012) Structural Change for Equality: An Integrated Approach to Development. 34th session of ECLAC, San Salvador, 27-31 august.

2 http://iirsa.org/Page/Detail?menuItemId=72

3 IIRSAs tre akser Amazonas, Guyana-platået og Peru-Bolivia-Brasil er geografisk lokalisert i Amazonas, og til sammen står de for 39,3 % av totalbudsjettet. http://iirsa.org/Page/Detail?menuItemId=72

4 Intervju med Beto Ricardo, sjefsrådgiver i Instituto Socioambiental, i pressemelding ved lansering av atlaset *Amazonia under pressure* (RAISG 2013). Kilde: http://raisg.socioambiental.org/prensa

Ifølge nettverket RAISG, som produserer kart over ressursbruken i Amazonas basert på deltakelse fra anerkjente forskningsinstitusjoner, vil omtrent 95 prosent av urfolksterritoriene og 80 prosent av naturvernområdene i Amazonas bli berørt av planlagte veier, vannkraftverk og prosjekter for naturressursutvinning i regionen.[88]

Infrastruktur- og utvinningsprosjektene kommer på toppen av eksisterende press mot Amazonas' urfolk og regnskog. Tømmerhogsten ekspanderer inn i områder der det fortsatt står verdifullt tømmer, som på urfolksterritorier i grenseområdene mellom Peru og Brasil. Gullgravingen fortsetter der det ennå er uutnyttede ressurser, slik som på yanomami-indianernes territorier i Brasil og Venezuela.

Med andre ord står sterke interesser mot hverandre i Amazonas, og miljø- og rettighetsorganisasjoner i Amazonas hevder at både antallet konflikter og intensiteten i konfliktene stiger.

Økt konfliktnivå

Det er vanskelig å finne god statistikk for omfang og tendenser når det gjelder rettighetskonflikter i Amazonas, og noen samlet statistikk over dette eksisterer ikke. I det følgende forsøker vi å danne et bilde av situasjonen basert på en analyse av argumentasjonen fra myndigheter og utbyggerinteresser, samt ulike kvantitative indikatorer i Peru, Brasil og Bolivia.

Peru har sett kraftige, til dels voldelige, konfrontasjoner mellom urfolk og myndigheter og utbyggerinteresser, slik eksempelet beskrevet i kapittel 4 viser tydelig. Retorikken fra øverste politisk hold har ikke bidratt til forsoning. Tidligere president Alan García skrev aviskronikker der han kritiserte urfolk og deres allierte for å være motstandere av sosiale og økonomiske framskritt, i tillegg til å være late:

> Det er mange ubrukte ressurser [...] som verken skaper investering eller arbeidsplasser. Og alt dette for et tabu fra gamle ideologier, for latskap.[89]

Denne type argumentasjon viser at myndighetene har liten forståelse for tradisjonelle levesett, og utsagnet tyder heller ikke på stor vektlegging av lokale rettigheter eller miljøhensyn. Utbyggings- og utvinningsprosjekter skaper dermed både rettighetsbrudd og konflikter som kanskje kunne vært unngått eller redusert ved en annen tilnærming.

I Peru har den nasjonale ombudsmannen (Defensoría del Pueblo) siden 2004 ført månedlig statistikk over «sosiale konflikter».[90] Disse konfliktene deles inn i ti undergrupper, og én av dem er konflikter om samfunn og miljø (conflictos socioambientales).[91] I en rapport fra 2011 analyserer ombudsmannen de sosiale konfliktene i landet, og slår fast at antallet er mer enn tredoblet siden 2006. I løpet av de siste fem årene har ombudsmannen registrert en økning på mer enn 300 prosent i antallet sosiale konflikter. Av denne gruppen konflikter er de fleste konflikter om samfunn og miljø [socioambientales].[92]

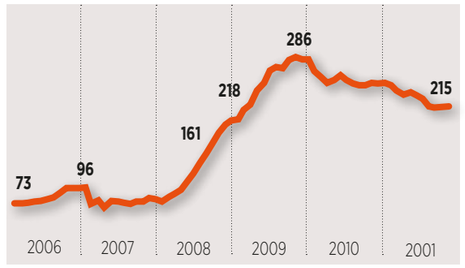

Antall sosiale konflikter i Peru jan. 2006–sept. 2011.
Kilde: Defensoría del Pueblo, Peru.

Ser vi nærmere på grafen, kan vi observere at økningen begynte i januar 2008. Da var det 83 registrerte konflikter, mens det i september 2009 var 288. Så synker kurven sakte tilbake til 215 i september 2011. Ifølge de månedlige rapportene fra Ombudsmannen har antallet konflikter holdt seg på dette nivået fram til i dag.

88 http://pib.socioambiental.org/es/noticias?id=119385

89 Alan García, president i Peru (2006-2011), El Comercio, 28 October 2007. Sitert i Amnesty (2011:3) Sacrificing Rights in the Name of Development: Indigenous Rights under Threat in the Americas. London, Amnesty International Publications.

90 Definisjonen på en sosial konflikt er denne: "En sosial konflikt er en kompleks prosess der sosiale grupper, staten og private selskaper oppfatter at deres målsetninger, interesser, verdier og tro er uforenelige eller motsetningsfylte, og at denne motsetningen kan føre til voldsbruk." Kilde: Defensoría del pueblo (2012:25) Violencia en los conflictos sociales. Informe Defensorial No 156.

91 Forklaringen på en slik konflikt er: "Dynamikken handler om kontroll, bruk og/eller adgang til miljøet og dets ressurser. I tillegg kan både sosiale, politiske, økonomiske og kulturelle elementer være til stede." Kilde: Defensoría del pueblo (2012:34) Violencia en los conflictos sociales. Informe Defensorial No 156.

92 Defensoría del Pueblo (2012:37) Violencia en los conflictos sociales. Informe Defensorial No 156.

I vår sammenheng er antallet konflikter om samfunn og miljø (socioambientales)[93] enda mer interessant enn totalen. I Ombudsmannens årsrapport fra 2011 framgår det at inntil desember 2011 utgjorde konfliktene om samfunn og miljø 36 prosent av det totale antallet konflikter.[94] I månedsrapporten fra juli 2013 tilhører 66 prosent av alle konfliktene denne gruppen. Det betyr at antallet konflikter om samfunn og miljø har fortsatt å stige kraftig siden 2011, mens det totale antallet har stabilisert seg.

I Brasil har president Dilma Rouseff vist liten interesse for urfolk og beskyttelse av deres rettigheter, og hun har knapt kontakt med urfolks representanter. Samtidig har hun hyppig kontakt med representanter for industrijordbruk og gruve- og vannkraftselskaper.[95] Retorikken til utbyggerinteressene kan gi en pekepinn på konfliktnivået. I Brasil har Det brasilianske storbondelaget (Confederação da Agricultura e Pecuária do Brasil – CNA) krevd at alle pågående prosesser om anerkjennelse av urfolksterritorier skal suspenderes, og at alle gamle prosesser må gås gjennom på nytt.[96] CNAs leder, Katia Abreu, er også senator og leder for godseierinteressene i Kongressen, kalt *bancada ruralista, som* står bak flere lovforslag som vil begrense urfolks territorielle rettigheter.[97]

I Brasil har ikke ombudsmannsordningen tilsvarende informasjon som i Peru. Den mest pålitelige statistikken over jordkonflikter og overgrep mot urfolk kommer fra Den katolske kirkens organer for jordspørsmål (Comissão Pastoral da Terra – CPT) og urfolkssaker (Conselho Indigenista Missionário – CIMI).

Ifølge CPT har antallet jordkonflikter i Brasil det siste tiåret gått i bølger. I perioden fra 2009 til i dag har konfliktene økt. I 2012 var antallet registrerte jordkonflikter i Brasil over 800, det høyeste i perioden.[98]

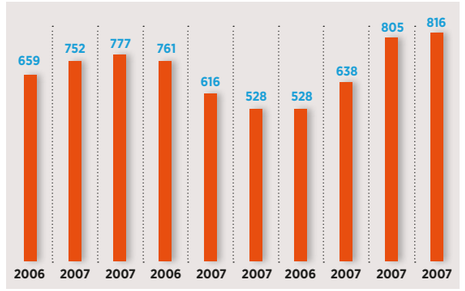

Antall jordkonflikter i Brasil 2003–2012. *Kilde: CP*

563 urfolk har blitt drept i Brasil de siste ti årene, ifølge CIMIs oversikt. I perioden sett under ett viser kurven en svak stigning.[99] I 2012 ble 60 urfolk drept i Brasil.[100] Over halvparten av drapene i perioden har skjedd i delstaten Mato Grosso do Sul rett sør for Amazonas. Den grunnleggende konflikten der dreier seg om manglende innfrielse av urfolks rett til territorier.[101]

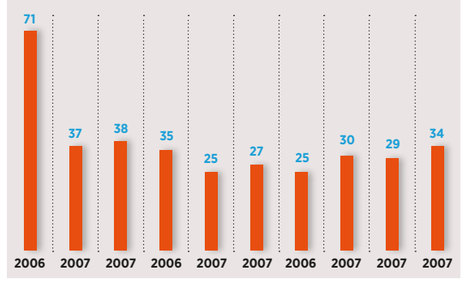

Antall drap på urfolk i Brasil 2003–2012. *Kilde: CIMI*

93 Statistikken er på nasjonalt nivå, ikke for Amazonas-regionen spesielt. Statistikken over konfliktene om samfunn og miljø (socioambientales) omfatter også de mange konfliktene rundt gruvedrift i Andesregionen.

94 Defensoría del Pueblo (2012:55) Decimoquinto informe anual de la Defensoría del Pueblo al Congreso de la República. Enero-Diciembre 2011. Lima, Peru: Defensoría del Pueblo.

95 http://www.cimi.org.br/site/pt-br/?system=news&action=read&id=6937

96 http://www.canaldoprodutor.com.br/comunicacao/noticias/cna-defende-suspensao-da-demarcacao-de-terras-indigenas-ate-julgamento-do-stf

97 For detaljer, se kapittel 4 om angrep på urfolks rettigheter og beskyttede områder i Brasil.

98 CPTs rapporter "Conflitos no Campo" for årene 2003-2012. Goiania, Brasil: Comissão Pastoral da Terra (CPT).

99 Statistikken omfatter alle typer jordspørsmål, også jordløse bønders kamp for jordreform. Når det gjelder drap omfatter statistikken også drap begått av urfolk, ikke bare konflikter mellom urfolk og andre befolkningsgrupper.

100 CIMIs rapporter «Violência contra povos indígenas no Brasil» for årene 2003–2012. Brasilia, Brasil: Conselho Indigenista Missionário (CIMI).

101 Urfolksgruppen Guaraní-Kaiowa, en av de største i hele Brasil, ble tvunget ut av sine tradisjonelle leveområder av bønder som fikk tildelt jord av den brasilianske staten. De kjemper nå for å komme tilbake til sitt land, men blir møtt med vold fra bøndene og deres væpnede vakter. Den desperate situasjonen har ført til en bølge av selvmord ved henging blant gutter og unge menn. Ifølge det brasilianske helsedepartementet har 470 urfolk i delstaten tatt sitt eget liv det siste tiåret, en skyhøy selvmordsrate i en såpass liten befolkning. Kilde: DIASI/DSEI-MS Ministerio da Saúde (Kontoret for urfolks helsespørsmål i Mato Gross do Sul og helsedepartementet.)

Også i Bolivia er konfrontasjonen mellom myndigheter og deler av indianerbefolkningen tydelig. President Evo Morales uttalte følgende om veibyggingen gjennom et urfolksterritorium og naturvernområde kjent som TIPNIS, lenge før konsultasjonen med urfolkene som bor der kom i gang: «Lik det eller ei, vi kommer til å bygge den veien [gjennom urfolksterritoriet]».[102]

Et slikt utsagn frontkolliderer med både boliviansk og internasjonale urfolksrettigheter, og det bidrar til å øke spenningsnivået.

TIPNIS er et illustrerende eksempel på de store sosiale konfliktene som oppstår rundt den massive utbygging- og utvinningsbølgen som pågår i Amazonas. Den over 300 kilometer lange veien som myndighetene ønsker å bygge gjennom TIPNIS vil lette transporten av naturressurser ut av og gjennom områdene. Prosjektet er finansiert av den brasilianske utviklingsbanken (BNDES), budsjettet er på mange milliarder kroner og veien skal bygges av det brasilianske entreprenørselskapet OAS. De berørte urfolkene i området føler at de ikke er hørt. Ombudsmannen i Bolivia formulerer seg slik:

> Striden om byggingen av veien [gjennom TIPNIS], og konfliktene som har oppstått i områder som er interessante for utnyttelse av naturressurser som gass og mineraler, har synliggjort regjeringens beslutning om å prioritere verdiskapning som grunnlag for å bygge den plurinasjonale staten.[103]

Formuleringen er diplomatisk, men analysen er klar: Statens prioritering av utvinning av ressurser på bekostning av miljøet og urfolks interesser, skaper konflikt.

TIPNIS-konflikten er bare ett eksempel på en tendens til økende sosiale konflikter i Bolivia. Antallet konflikter økte kraftig i perioden 2009-2011, ifølge en rapport fra Fundación UNIR Bolivia. UNIR registrerte en tredobling i antallet aktive konflikter i perioden sett under ett.[104] Det er imidlertid viktig å ikke trekke bastante konklusjoner på bakgrunn av målinger over en relativt kort periode, og UNIR advarer selv om at noe av økningen kan skyldes at registreringen av konflikter har blitt bedre, ikke at konfliktantallet faktisk har økt.

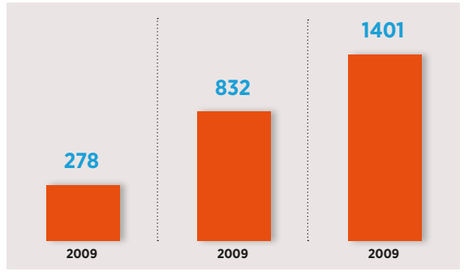

Antall konflikter i Bolivia 2009–2011.
Kilde: UNIR.

Selv om statistikken er for mangelfull til at man kan trekke bastante konklusjoner, peker den i samme retning som mer kvalitativ informasjon. Enkeltrapporter fra Amazonas-regionen støtter opp under bildet av et økende konfliktnivå. En studie fra fylket Madre de Dios i peruansk Amazonas viser at det finnes en rekke sosiale konflikter i fylket som ikke er fanget opp i tmbudsmannens nasjonale statistikk. Der Ombudsmannen kun registrerer én aktiv konflikt om gullgraving i hele Madre de Dios, registrerer Catholic Relief Services (CSR) tretten bare i én av fylkets tre provinser.

> De største sosiale konfliktene i Madre de Dios finner sted mellom sosiale aktører (gullgravere, bønder og urfolk), og er knyttet til gullgraving [...]. Disse sosiale konfliktene er talløse, gitt at det finnes omtrent 2900 gruvekonsesjoner. [...] 20 prosent av [arealet til] disse gruverettighetene overlapper med urfolksterritorier. [105]

Statistikk, sammen med andre indikatorer, som myndighetenes og utbyggernes retorikk og menneskerettighetsforkjempernes egne vurderinger (se kapittel 4), gjør det rimelig å konkludere med at spenningen mellom urfolk på den ene siden og utbyggere og myndigheter på den andre er stigende. At det foregår alvorlige menneskerettighetsbrudd i regionen er hevet over enhver tvil.

102 President Evo Morales, Bolivia, La Razón, 30 June 2011. Sitert i Amnesty (2011:3) Sacrificing Rights in the Name of Development: Indigenous Rights under Threat in the Americas. London, Amnesty International Publications.

103 Defensoria Bolivia (2012) årsrapport.

104 UNIR (2012) Perfiles de la conflictividad social en Bolivia (2009-2011). La Paz, Bolivia: Fundación UNIR Bolivia.

105 Pachas, H. P (2013:04) Conflictos sociales en Madre de Dios: El caso de la minería en pequeña escala de oro y la ilegalidad. Tilgjengelig på: http://vigilanteamazonico.pe/phocadownload/informes/informesespeciales/1%20reporte%20de%20conflictos%20sociales%20en%20madre%20de%20dios%20crs%20usaid.pdf

Foto:AP

6. To særskilt viktige rettigheter under press

I kapittel 3 trakk vi fram retten til land, territorier og ressurser, og retten til selvbestemmelse, konsultasjon og samtykke spesielt. Dette er rettigheter som ofte settes under press i forbindelse med store utbyggings- og utvinningsprosjekter. Dette henger blant annet sammen med at naturressursutvinningen krever store landarealer, ofte i områder som tidligere ikke har vært utnyttet av andre enn urfolk, og at tempoet i utbyggingen er meget høyt. I sum fører dette til at internasjonalt anerkjente rettigheter, som statene har forpliktet seg til, ikke blir respektert. Dette rammer urfolk hardt, da de allerede er blant de mest sårbare gruppene i regionen. Rettighetsbruddene forsterkes ytterligere av et høyt konfliktnivå og manglende vilje til dialog fra myndighetene.

Land, territorier og ressurser

I en spesialrapport om menneskerettigheter og utviklingsprosjekter fra 2011 skriver Amnesty International følgende:

> Ekspansjonen til megaprosjektene – for eksempel storskala gruvedrift, monokulturer, motorveier, turistutvikling, vindmøller og vannkraftverk – i Latin-Amerika har ført til økt konflikt om kontroll over landområder og naturressurser.[106]

Det finnes mange store enkeltprosjekter som illustrerer presset på urfolks rett til territorier og ressurser. Veibyggingen gjennom TIPNIS i Bolivia er ett eksempel, ekspansjon i oljeaktivitetene nord i peruansk Amazonas er et annet (se kapittel 4). Vannkraftprosjektet Belo Monte i Brasil vil, i tillegg til å demme ned store områder, tørke ut 100 kilometer av Xingu-elva og totalt forvandle livene til urfolk som bor langs elva.

Eksempler på mindre prosjekter, men med stor samlet påvirkning, er gullgraving i Madre de Dios i Peru og på territoriene til yanomami-indianerne i Brasil og Venezuela. I Bolivia og Peru skaper migrasjon fra Andesområdet til Amazonas press på urfolks landområder, spesielt de som ennå ikke er blitt anerkjent av staten som urfolksterritorier.

I dag møter urfolk større problemer enn før med å få innfridd sin grunnlovfestede rett til å få anerkjent sine territorier. I Brasil er samtlige prosesser praktisk talt stanset opp etter inngripen fra presidentens kontor og lovforslag i Kongressen som vil svekke urfolks stilling. Urfolksdirektoratet Funai og justisdepartementet, som i dag har ansvar for prosessen, er i mot forslagene.[107]

I både Venezuela og Bolivia går prosessene for å få anerkjent nye urfolksterritorier svært tregt. I Peru står fortsatt står mer enn 1000 krav på vent, og det har vært umulig for urfolk å få anerkjent større områder som urfolksterritorier. I Peru finnes det ikke ett urfolk som har fått anerkjent hele territoriet der de tradisjonelt har bodd.[108] Slik vi har sett i kapittel 3 er dette i strid både med urfolks rettighe-

106 Amnesty International (2012) Transforming Pain into Hope: Human Rights Defenders in the Americas. London, UK: Amnesty International.

107 For detaljer, se kapittel 4 om angrep på urfolks rettigheter og beskyttede områder i Brasil.

108 Intervju Roberto Espinoza, sosiolog og rådgiver for urfolksorganisasjonen for peruansk Amazonas (AIDESEP), Peru.

ter ifølge ILOs konvensjon 169 og den interamerikanske menneskerettighetsdomstolens avgjørelser.

Manglende konsultasjon med berørte urfolk

En stor del av konfliktene mellom urfolk og stater i Amazonas dreier seg om konsultasjon og samtykke. ILOs ekspertkomité hawr uttalt at:

> Med hensyn til konsultasjon bemerker komiteen to hovedutfordringer: (i) å sikre at riktige konsultasjoner holdes før alle lovgivningsmessige og administrative tiltak som vil kunne påvirke urfolk og stammefolk direkte, og (ii) herunder bestemmelser i lovverket som krever forutgående konsultasjon som en del av den prosessen som bestemmer om konsesjoner for utnyttelse av og leting etter naturressurser skal bli gitt.[109]

Selv om loven krever at urfolk skal konsulteres, blir det i praksis ofte en formell øvelse uten reell innflytelse på planlegging eller implementering av prosjekter. Det kan vanskelig kalles reell medbestemmelse hvis konsultasjonen først finner sted etter at beslutningen om utbygging er tatt. Veibyggingen gjennom TIPNIS er et godt eksempel. Allerede i 2003 besluttet bolivianske myndigheter å bygge veien, mens det som omtales som «konsultasjonene» med urfolkene som bor der ikke startet før i 2012.[110]

Vannkraftprosjektet Belo Monte i Brasil viser det samme. Urfolk i området påstod at de ikke var blitt konsultert på skikkelig måte, men kun hadde blitt informert i etterkant av at avgjørelsen om utbygging var blitt tatt. Brasilianske myndigheter hevdet konsultasjonen var blitt utført slik den skulle. IACHR støttet urfolkenes syn, og anbefalte i april 2011 Brasil å stoppe byggearbeidene inntil en korrekt konsultasjonsrunde var gjennomført. Brasils reaksjon rystet hele det interamerikanske menneskerettighetssystemet. Brasil kalte hjem sin representant i Organisasjonen for amerikanske stater (OAS), omtalte kommisjonens henvendelse som «forhastet og uberettiget» og holdt tilbake mange millioner kroner i innvilget støtte til kommisjonens arbeid.[111] Episoden skapte stor turbulens og et sterkt politisk og økonomisk press på OAS, og kommisjonen modererte i etterkant sin kritikk av Brasil.

I Brasil har Ombudsmannen (Ministério Público Federal) og flere domstoler ved en rekke anledninger bedt om stans i byggearbeidene i Belo Monte på bakgrunn av manglende konsultasjon med berørte urfolk. Avgjørelsene har alltid blitt opphevet av høyere rettsinstanser etter anker fra regjeringen via statsadvokaten.[112]

Konflikter der konsesjoner og urfolks områder overlapper

Presset på anerkjente landrettigheter, og manglende respekt for retten til konsultasjon og samtykke henger sammen med det økende konfliktnivået rundt utvinnings- og utbyggingsprosjekter i Amazonas. I Bolivia hadde antallet konflikter en topp i 2011, samtidig som urfolk fra lavlandet marsjerte til hovedstaden La Paz for å protestere mot en planlagt vei gjennom naturvernområdet og urfolksterritoriet TIPNIS. 25. september ble deltakerne angrepet av politi med tåregass og gummikuler.[113]

I Peru var en av denne rapportens kilder fra ombudsmannsembetet svært tydelig: «Konfliktene oppstår på grunn av økte investeringer i Amazonas.»[114] En annen kilde i Peru ser konfliktene som resultat av at ulike rettigheter står mot hverandre: «Konfliktene har sitt utspring i overlappende rettigheter».[115] Dette synet støttes av en tredje kilde i landet som er mer spesifikk. «De mange sosiale konfliktene skyldes i første rekke overlapp mellom olje- og gruvekonsesjoner og urfolks territorier.»[116]

109 ILO (2009:64) Indigenous & Tribal Peoples' Rights in Practice. Tilgjengelig på http://www.ilo.org/indigenous/Resources/Guidelinesandmanuals/WCMS_106474/lang--en/index.htm

110 Amnesty International (2012) Right to Consultation and Consent of Indigenous Peoples in the Americas. Written statement to the 21st session of the UN Human Rights Council (10-28 September 2012)

111 http://latindispatch.com/2011/05/03/brazil-breaks-relations-with-human-rights-commission-over-belo-monte-dam/

112 http://site-antigo.socioambiental.org/nsa/detalhe?id=3656

113 IWGIA (2012) The Indigenous World 2012. København, Danmark: International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA).

114 Intervju Ramón Rivero, jurist i avdelingen for urfolk hos den nasjonale ombudsmannen (Defensoría del Pueblo) i Peru.

115 Intervju César Gamboa, daglig leder i miljøorganisasjonen Rettigheter, Miljø og Naturressurser (Derecho, Ambiente y Recursos Naturales - DAR), Peru.

116 Intervju Beatriz Huertas, antropolog og spesialist på isolerte indianere, jobbet tidligere i urfolksavdelingen i kulturdepartementet i Peru.

Amazonasindianere okkuperer byggeplassen for gigantdammen Belo Monte i mai 2013 i et desperat forsøk på å stanse prosjektet. Foto: Reuters

Fra januar 2008 til september 2009 ble antallet konflikter tredoblet, og samtidig var det flere drepte og skadde i disse konfliktene.[117] Det var nettopp i årene 2008–2009 den nyinnsatte presidenten Alan García presenterte sin nye utvinningspolitikk, med en tredobling av arealene i Amazonas som ble åpnet for oljeindustrien. Kilder i Peru peker på at García også tok i bruk spesiallovgivning myntet på terrorhandlinger for å møte sosiale protester, noe som bidro til å skjerpe frontene i konfliktene.[118]

I Brasil er tidligere president i urfolksdirektoratet Funai, Marta Azevedo, svært klar i sin evaluering av regjeringens prioriteringer:

> Vi ser en grenseløs utbytting av naturresurser og [økonomisk] vekst for full damp. I den modellen er det ikke plass for minoriteter, familiejordbruk, urfolk.[119]

En annen høyt plassert kilde i Funai er enda tydeligere:

> [President] Dilma [Rouseff] er ikke interessert overhodet. For henne og den harde kjernen [i regjeringen] er indianere steiner i skoa, de er flaskehalser, hindre som står i veien for rask økonomisk vekst.[120]

Representanter for føderasjonen av urfolk i boliviansk Amazonas, CIDOB, samtykker i at det er en sammenheng mellom konflikter og utviklingsmodell:

> Koblingen mellom økonomisk modell og sosiale konflikter er veldig tett. Bolivias økonomi er svært avhengig av eksport av naturressurser. Mange av ressursene finnes på urfolks områder. Det vil åpenbart komme flere problemer i framtiden.[121]

117 Defensoría del Pueblo (2012:37) Violencia en los conflictos sociales. Informe Defensorial No 156.

118 Intervju Ramón Rivera, jurist i avdelingen for urfolk hos den nasjonale ombudsmannen (Defensoría del Pueblo) i Peru, og César Gamboa, daglig leder i miljøorganisasjonen Rettigheter, Miljø og Naturressurser (Derecho, Ambiente y Recursos Naturales - DAR), Peru.

119 Intervju Marta Azevedo, president i Brasils urfolksdirektorat (Funai) i perioden april 2012 – juni 2013.

120 Intervju med kilde i Funai som foretrekker å være anonym.

121 Intervju Mario Paniagua, prosjektkoordinator i CIDOB, Bolivia.

Foto: Regnskogfondet

7. Norge i Amazonas

Norge har gjennom mange år spilt en viktig rolle i Amazonas, gjennom langvarig støtte til menneskerettighetsarbeid, urfolksorganisasjoner, og betydelige midler til beskyttelse av regnskogen. Samtidig investerer Norge i selskaper og næringer som forårsaker avskoging og til dels også truer grunnleggende menneskerettigheter.

Siden første del av 1980-tallet har Norad/UD hatt et eget program for støtte til urfolk i Latin-Amerika («Urfolksprogrammet»), og siden 1990-tallet har frivillige organisasjoner som blant annet Regnskogfondet og Kirkens Nødhjelp kanalisert bistand til samarbeidspartnere i Amazonas. Støtten har vært viktig for sivilsamfunnet, inkludert urfolks egne organisasjoner. Støtten har blant annet bidratt til organisasjonenes arbeid for å styrke menneskerettighetene og til å etablere skoletilbud tilpasset spesielt sårbare gruppers kultur og levesett.

Dette langvarige engasjementet danner grunnlaget for at norsk støtte til Amazonas de siste årene har økt betydelig. Dette skyldes ikke minst Norges banebrytende klima- og skoginitiativ. Under klimatoppmøtet i Bali i 2007 forpliktet Norge seg til å bidra med opp til tre milliarder kroner årlig i kampen for å kutte klimagassutslippene fra regnskogødeleggelse. Som en del av dette har Norge inngått samarbeidsavtaler med Brasil og Guyana, og et samarbeid med Ecuador er på trappene. Avtalen med Brasil er den mest omfattende, og Norge har forpliktet seg til å støtte Brasils Amazonasfond med opptil én milliard dollar mot at landet reduserer avskogingen i Amazonas.

Samtidig som Norge støtter skogbevaring og menneskerettighetsarbeid i Latin-Amerika, investerer Norge gjennom Statens pensjonsfond utland (SPU – oljefondet) betydelige beløp i selskaper som er ansvarlig for alvorlig miljøskade og grove menneskerettighetsbrudd i samme region. På verdensbasis har Oljefondet investert over 80 milliarder kroner i de syv verste avskogingsbransjene.[122] Disse bransjene er palmeolje, gruvedrift, olje/gass, kjøttproduksjon, soyaproduksjon, hogst/papirmasse og vannkraft. En rekke av selskapene SPU investerer i har aktivitet i Amazonas. Oljefondets investering i oljeselskapet Repsol er spesielt problematisk. Repsol er nå i ferd med å starte opp oljeleting i et område i Peru hvor det lever ukontaktede indianere. Ved inngangen til 2013 eide oljefondet aksjer verdt 1,7 milliarder kroner i selskapet.[123]

I tillegg har norske bistandsmidler gått til selskaper som er involvert i prosjekter i Amazonas som strider med menneskerettighetene. I 2012 gikk 821 millioner bistandskroner via SN Power til å kjøpe aksjer i selskapet Desenvix i Brasil. Selskapet er involvert i det omstridte vannkraftprosjektet Belo Monte i Amazonas.[124] Belo Monte er verdens tredje største vannkraftprosjekt og er i ferd med å bygges på en av Amazonas største sideelver, Xingu. Utbyggingen har skjedd uten at berørte urfolksgrupper har blitt tilfredsstillende informert og konsultert. Utbyggingen har flere ganger blitt kritisert av brasilianske domstoler og Den intera-

122 RFN (2012) Beaty and the Beast. Norway´s investments in rainforest protection and rainforest destruction. Oslo: Rainforest Foundation Norway & Friends of the Earth Norway.

123 Vårt Land, 13.08.13

124 http://agendapluss.no/bidrar-til-litt-av-hvert og http://old.dagogtid.no/nyhet.cfm?nyhetid=2531

merikanske menneskerettighetskommisjonen for å være i strid med menneskerettighetene.

Norske Hydro, med en stor statlig eierandel, har også stor aktivitet i Amazonas. Hydro har investert titalls milliarder i Brasil, og gjennomførte i 2011 norgeshistoriens største utenlands oppkjøp da det overtok smelteverk og gruver i Amazonasdelstaten Pará fra brasilianske Vale. I jordbrukssektoren er norsk-baserte Yara Brasils ledende leverandør av kunstgjødsel. Jordbruksekspansjon og gruvedrift er to sentrale drivkrefter bak avskoging, og det krever spesiell årvåkenhet fra investorer og myndigheter om man vil unngå miljøødeleggelser og brudd på menneskerettighetene til berørte befolkningsgrupper.

Norges har et historisk engasjement for urfolks rettigheter i Amazonasregionen som det er viktig å bygge videre på. Samtidig har Norge en lite helhetlig tilnærming. Som deleier og investor i en rekke selskaper, blant annet gjennom Oljefondet, har Norge et ansvar for å sikre at økonomisk utvikling og utvinning av naturressurser skjer på en måte som respekterer de grunnleggende menneskerettighetene til urfolk og andre grupper.

Foto: FECONACO

Foto: Bo Mathisen

8. Anbefalinger til norske myndigheter

Det er omfattende brudd på urfolks rettigheter og angrep på menneskerettighetsforkjempere i Amazonas-regionen. Økte konflikter om naturressurser og land er en viktig årsak til dette. Urfolk er avhengige av sine tradisjonelle leveområder og tilgang på skogens ressurser for å overleve som folk.

Norge spiller en betydelig rolle i Amazonas, som støttespiller for urfolks-, miljø- og menneskerettighetsorganisasjoner og gjennom arbeidet for skogbevaring, men også som investor i selskaper og bransjer som bryter menneskerettighetene. Regnskogfondet har følgende anbefalinger til hvordan norske myndigheter bedre kan bidra til å beskytte menneskerettighetene i Amazonas:

1. Styrke rettighetsperspektivet i all norsk utviklingspolitikk overfor Amazonas-landene, både i bistanden og knyttet til investeringer og næringssamarbeid. Politikken må rettes inn mot å sikre de grunnleggende menneskerettighetene til urfolk og andre skogavhengige lokalsamfunn. Dette inkluderer internasjonalt anerkjente særrettigheter, som urfolks rett til kollektiv eiendom og retten til konsultasjon.

2. Gå i direkte dialog med enkeltland for å støtte opp om menneskerettighetsforkjempere og arbeidet for urfolks rettigheter i Amazonas, basert på internasjonale menneskerettigheter landene har forpliktet seg til å følge.

3. Øke støtten til urfolk og andre utsatte grupper i Amazonas-regionen, med vekt på anerkjennelse av urfolks landrettigheter. Urfolksterritorier er de områdene med lavest avskoging i Amazonas, så dette er også en effektiv strategi for bedre skogbevaring.

4. Intensivere støtten til organisasjoner som driver menneskerettighetsarbeid i Amazonas-regionen.

5. Sørge for at Statens pensjonsfond utland selger seg ut av selskaper som er ansvarlige for grove menneskerettighetsbrudd og alvorlig miljøskade i Amazonas. Fondet må i tillegg bruke sin innflytelse for å få selskapene det investeres i til å respektere menneskerettighetene, inkludert urfolks rettigheter. Det innebærer blant annet at:
    - selskapene rydder opp etter seg i tilfeller der de har forvoldt skade på urfolks territorier og ressurser, inkludert å gi erstatning for miljøskade eller forgiftning,
    - selskapene unngår å ta i bruk landområder eller konsesjoner der urfolks rett til konsultasjon og samtykke ikke respekteres,
    - selskapene opererer ikke i områder hvor det lever isolerte indianere.

6. Jobbe for å få etablert en egen finansieringslinje for urfolksorganisasjoner gjennom det brasilianske Amazonas-fondet.

7. Påse at alle norsk-støttede REDD+-tiltak*respekter urfolks rettigheter, i tråd med gjeldende avtaler under FNs klimakonvensjon.

* Reduced Emissions from Deforestation and forest Degradation.

Regnskogfondet
RAINFOREST FOUNDATION NORWAY
www.regnskog.no
Photo: Thomas Marent.